

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Niçin Değil Dizisi

NİÇİN

Y.Ö.K

DEĞİL

?

Prof. Toktamış Ateş

3

kitap

süreç

**NİÇİN
Y.Ö.K
DEĞİL**

süreç

SÜREÇ/NİÇİN DEĞİL DİZİSİ : 03/Genel Sıra: 06/
NİÇİN Y.Ö.K. DEĞİL / Yazan: Toktamış Ateş /
İnceleme / Dizi Sorumlusu: A. Altındal / Kapak :
Ahmet Dura / Dizgi - Baskı : Kültür Matbaası /
Birinci baskı : Ağustos 1984. .

Her hakkı mahfuzdur.

Süreç Yayıncılık ve Tanıtım Tic. Ltd. Şti.
Piyerloti Cad. 47/49 D. 8 Çemberlitaş/İST.
Tel. : 526 85 27 P.K. : 50 - Aksaray/İST.

Niçin Değil dizisi, hiçbir kavram ve/veya kurumun tartışma-üstü, eleştiri-üstü olmadığı, olamayacağı anlayışından hareketle hazırlandı. Üçüncü kitabı *Niçin Y.Ö.K. Değil*'de ülkemizdeki yükseköğretim kurumlarının tarihsel gelişimine değinildikten sonra 6 Kasım 1981' de yürürlüğe giren ve kamuoyunda kısaca Y.Ö.K. adıyla ünlenen Yükseköğretim Kanunu'nun mantığı ve ülkemiz öğrenim yaşamındaki yıkıcı etkileri irdeleniyor.

Prof. Toktamış Ateş Vefa Lisesi'nden mezun olduktan sonra lisans öğrenimini İ. Ü. İktisat Fakültesi'nde tamamladı. Aynı fakülteye 1969' da doktorasını, 1975'de ise doçentlik tezini sundu. 1982'de profesör oldu. Prof. Ateş halen aynı fakültede Uluslararası İlişkiler Bölümü Siyasal Tarih Anabilim Dalı'nda ders vermektedir. Başlıca eserleri: *Demokrasi Teorisi* (1976), *Türk Devrim Tarihi* (1980), *Kemalizmin Özü* (1981), *Osmanlı Toplumunun Siyasal Yapısı* (1982), *Siyasal Tarih I* (1983).

***Türkiye'ye Ve
'Akademik Geleceğine İnananlara...***

ÖNSÖZ

Türk yükseköğrenim yaşamı 6 Kasım 1981 tarih ve 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu ile yepyeni bir mecraya girdi. Tasarı açıklandığı zaman geniş bir eleştiri ortamı içinde yoğun eleştiriler yapıldı. Fakat yasanın uygulanmaya başlanmasıyla da eleştiriler kesilmedi. Özellikle uygulamada görülen kimi aksaklıklar, eleştirilerin kimi zaman T.B.M.M. kürsüsüne dek gelmesine neden oldu. Bu arada azımsanmayacak sayıda öğretim görevlisi üniversitelerden ayrıldı, ayrılmak zorunda bırakıldı, atanmadı, ya da 1402 sayılı yasa uyarınca görevinden alındı.

Sn. Prof. Arsel Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesinden istifa ettikten sonra yazdığı kitapta şu satırlara yer veriyordu: (Arsel, Ankara 1979, s. VII vd.)

«BİZ PROFESÖRLER, tıpkı bizden öncekiler gibi, bilgisiz, bilinçsiz ve yetersiz yönlerimizle her kötü gidişe daima seyirci, her haksızlığa daima omuz silkici, her haysiyetsizliğe daima boyun eğici bir zihniyetin temsilcileriyiz. Gerçek AYDIN yetiştirmek şöyle dursun, fakat toplumumuzun yazgısına egemen olan sınıflarla birlikte sömürü düze-

nini sürdürmeyi daima doğal bilmişizdir. Gün görmüşlüğüümüze, genellikle yabancı diyarlardan diploma edinmişliğimize rağmen çoğunluğumuz itibariyle ortaçağ kafasını terk etmemiş, ulusal benlik nedir öğrenememiştir. Ülkemizin yüzyıllar boyu hiç bitmeyen, giderek büyüyen geriliklerine, çilelerine, akılcı bir çare bulmayı becerememiş, sürüklendiğimiz felaketi görememiştir. Oysaki bizlere bunu artık öğretecek ve gösterecek bir ders gerek; suçluluğumuzu belirtecek bir kötek gerek, kısaca tam bir şok tedavisi gerek...»

Şok, kötek ve ders gerçekten geldi. Ama bilmiyorum Sayın Arsel böylesi bir şok mu öngörmektiydi. Acaba artık üniversitelerimizde salt bilgili, bilinçli ve yeterli hocalar mı kalacak? Acaba kötü gidişe, haksızlığa ve haysiyetsizliğe karşı direnen bir zihniyet mi egemen oldu, böylesi bir zihniyet mi ileride egemen olacak? Umuyorum, fakat hiç sanmıyorum..

*Hiç sanmıyorum, çünkü elinizdeki bu ufak kitapçık çerçevesinde de sergilemeyi umut ettiğim gibi, üniversitelerimizin bundan sonraki gelişmesinde, kurulmak istenen *merkezî ve hiyerarşik yapı* direnenleri, karşı çıkanları değil; *evet efendim'*ci-leri, *isabet buyurdunuz muhterem hocam'*cıları özendirecek gibi görünmektedir. Keşke yanılmış olsam...*

*Benim böylesi bir kitap hazırlamakta olduğumu duyan kimi meslekdaşlarım ve arkadaşlarım, *yahu deli misin sen, bu dönemde böyle kitap yazılır mı, okuldan atılmak mı istiyorsun...* gibisinden uyarılarda bulundular. Kesin inancım odur ki, eğer Türk yükseköğretim sistemine verilmek istenen biçim ve egemen kılınmaya çalışılan mantık içeriden eleştirilmezse, çok yazık olur. Demokrasiye ge-*

çiş sürecinde çok önemli aşamalar katetmiş olan Türkiye’de, eğer bir üniversite üyesi gördüğü aksaklıkları sergilemeye cesaret edemiyorsa, bu durum sistemin değil, o öğretim üyesinin sorunudur. Eğer bu davranışın bazı olumsuz sonuçları olacaksa, bu da öğretim üyesi için ancak hak etmediği bir onur olur.

Ben (bir kısmının havaları değiştiyse de) genellikle seçilmiş yöneticilerin, Y.Ö.K. tarafından tekrar atandığı bir üniversitede ders vermekteyim. Bu nedenle kimi kurumlarda gerçekleşen acı olayları önemli ölçüde yaşamadık. Fakat başkalarının acısı, bizim de acımız oldu. Zira akademik yaşam bütünlük içindeki bir organizmaya benzer. Bu organizmanın herhangi bir yerindeki acı, diğer bölgeleri de derinden etkiler, derinden etkilemek zorundadır.

Burada son olarak, sonuç bölümünde de değineceğimiz bir hususu vurgulamak isterim, Amacımız *kimseyi suçlamak, ya da küçük düşürmeye çabalamak değildir*. Zaten kişilerle işimiz olamayacağı gibi, duyduğumuz kırgınlığın önemli bir bölümü Y.Ö.K.’ün bizleri küçük düşürdüğü inancından kaynaklanıyor. *İğneyi kendimize, çuvaldızı başkasına...* Fakat ortada bir olgu vardır ve bunun yol açabileceği onarılmaz bir yıkıntı vardır. Biz bunu sergilemeye çalışıyoruz. Umutlu olmamız için çok fazla bir neden yoksa da, bu çabamızın olumlu sonuçları olabileceğine inanmak istiyoruz.

*Toktamış Ateş
Haziran 1984*

GİRİŞ

Türkiye’de ordu, cumhuriyetin ilanıyla birlikte siyasetten uzaklaşmıştı. Zaten daha Kurtuluş Savaşı sonunda, Büyük Millet Meclisi’ndeki asker temsilcilerin ya milletvekilliğini, ya da subaylığı sürdürmeleri kararı alınmış ve ordu siyasetin dışına çıkarılmıştı. Atatürk’ün yaşadığı dönemde Mareşal Fevzi Çakmak’ın komutası altındaki ordu huzur içinde asli görevini sürdürmüştü.

Atatürk’ün ölümünden sonra Türkiye’nin kaderini İsmet İnönü’nün eline alması, ordu içindeki huzurun sürmesine neden olmuştu. Zaten sınırlarımızın hemen yanında sürmekte olan savaş nedeniyle 1940’lı yılların başlarında ordunun iç politikaya eğilmesi de beklenemezdi. Ancak savaş izleyen yıllarda ordu içinde ülkenin iç politikasıyla ilgili endişeler uyanmaya başlamıştı.

Gerçekten savaş sonrasında geçilmek istenen demokratik yaşam içinde *Atatürk ilkelerinden taviz verilmesi* endişesi, orduyu önemli ölçüde huzursuz kılmıştı. Ancak gerek İsmet Paşa’nın olumlu tutumu ve gerekse iktidar alternatifi olduğu belli olan Demokrat Parti’nin yönetici ekibinin kişilikleri, bu endişeleri bir ölçüde hafifletmişti.

1950 - 1960 arasındaki dönem, siyasal yaşantı-

mızın temel dönüm noktalarından biridir. Ekonomik ve sosyal bakımdan başdöndürücü bir değişim girildiği bu dönemde, özellikle 1957 sonrasının ekonomik yükünü, içinde yaşadığımız günlerde olduğu gibi, ücretli kesim çekmekteydi. Ve gitgide artan ekonomik zorlamalara, bir de özgürlüklerde kısıntılar yapma çabası eklenince, kaçınılmaz bir biçimde ordu müdahalesi geldi.

1961 Anayasası bir *tepki anayasası* idf. '1950 - 1960 arasındaki dönemde gözlenen ve *çoğunluk iradesini, çoğunluk tahakkümüne çevirmek isteyen anlayışa karşı*, temel bazı özgürlükleri güvence altına almak istiyordu. Gerçekten 1924'de *kayıtsız şartsız ulusun* olan egemenlik, 1961'de *yasalar çerçevesinde kayıtsız şartsız ulusun* oluyordu. Yani bir anlamda ulusun iradesine ortaklar çıkmıştı. Danıştay, Sayıştay, Yargıtay, özerk üniversiteler vb. bu arada sayılabilir.

Gene 1961 Anayasası çerçevesinde geniş bir özgürlük ortamına geçilmiş ve *millî bakiyeye* dayanan nisbi temsil seçim sistemi ile de, her türlü görüşün parlâmentoda temsil edilebileceği bir demokrasiye geçilmeye çabalanmıştı. Ancak 27 Mayıs hareketi, bir *cunta hareketi* idi. Bu cuntanın ordu içinde kalmış olan uzantılarının getirdiği huzursuzluklar, ancak İsmet İnönü'nün tarihsel kişiliğinin ağırlığı ile önlenebilmişti.

Fakat Türkiye'nin tek sorunu iktidar mücadelesi de değildi. Hızla değişen bir dünyada ve kitle iletişiminin böylesine geliştiği bir çağda; sosyo-kültürel bakımdan gene başdöndürücü bir hızla gelişen Türk halkı, ekonomik bakımdan aynı gelişme hızına bir türlü ulaşamıyordu. Hem de Cumhuriyetimizin ekonomik bakımdan en başarılı dönemlerinden birinin yaşanmasına rağmen...

1960'lı yılların sonlarında bütün dünyayı bir öğrenci hareketleri dalgası sardı. Önceleri Avrupa'da başlayan ve buradan Kuzey Amerika'ya yayılan bu dalganın, Türkiye'de de yankılanması doğaldı. Ve bütün dünyada olduğu gibi, öğrenci hareketleri Türkiye'de de büyük kentlerin üniversitelerinde başladı.

Önceleri yönetmelik değişimi, daha iyi yurt koşulları, ders kitaplarının ucuzlaması vb. gibisinden akademik isteklerle başlayan öğrenci hareketleri, gitgide artan isteklerle genişlemeye başladı. (Örneğin o yıllarda bir kitle gençlik örgütü *anlamsız israf* gerekçesiyle dükkanların yılbaşı süslemelerini yasaklamış ve bu yasak ilginç bir biçimde tutmuştu.) Bu arada seçim sisteminde yapılan bir değişiklik, milli bakiye yönteminden vazgeçilmişti. O zamanın TİP lideri Mehmet Ali Aybar ve CHP lideri İsmet İnönü, TBMM'de yaptıkları konuşmalarda bu durumda *sokağın prim yapacağını* vurgulamışlar ve bu değişikliği engellemeye çabalamışlardı.

Hızla gelişen olaylar 12 Mart 1971 hareketini getirdi. Ordu, emir kumanda zinciri içinde, bir muhtıra ile duruma müdahale ediyordu. Ancak 12 Mart'ta hedef herhangi bir parti, ya da partiler, ya da kurum değil, doğrudan doğruya *gidışat* idi. Ulusal düzeyde elbirliği ile darboğazdan çıkılması umut ediliyordu.

1971 - 1980 arasındaki dönemin gelişmeleri Türkiye için eskisiyle karşılaştırılamayacak kadar hızlı ve dramatik oldu. OPEC'in (Petrol Üreten Ülkeler Örgütü) petrol fiyatlarını hiç tahmin edilmeyen oranlarda yükseltmesiyle ortaya çıkan *petrol şoku*, tüm gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi Türkiye'nin ödemeler dengesini de altüst etti. Gene olay-

ların zorlamasıyla yapılan *Kıbrıs Barış Harekati* da Türkiye'yi ekonomik bakımdan çok sıkıştırdı. Zira ABD'nin ekonomik ve askerî ambargosu, Türkiye'nin altından kalkması çok zor güçlükler ortaya çıkardı.

Bu arada 12 Mart 1971 öncesinin öğrenci hareketlerinin boyutlarının çok üzerinde bir sol - sağ kavgası başlamıştı. Mücadele alanı artık üniversiteler değil, çoğunlukla öğretmen okulları gibi, liseler gibi Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı kurumlardı. Hattâ artık mahalleler, köyler, kentler parsel leniyordu. İnanılmaz boyutlara ulaşan terör, Türkiye'yi bir iç savaşın eşiğine, belki de ortasına getirmişti. Parlâmento çalışmıyor, Türkiye'nin büyük bir bölümü sıkıyönetim altında olmasına karşın düzen sağlanamıyordu.

Herkes farklı bir teşhis ileri sürüyor ve herkes birbirini suçluyordu. 1979'un son günlerinde (28 Aralık 1979 - Milliyet) yazdığım ve *Türkiye'deki Asıl Anarşi* başlıklı yazımdan bir bölüm aktarmak isterim:

«.. Genel olarak, 'okullar anarşi yuvası oldu' denilmektedir ve kuşkusuz bu, acı bir gerçektir. Ancak bundan daha acı bir gerçek, okulların anarşi yuvalarından sadece biri olması ve bunun, son yirmi yılın ürünü olmasıdır. Oysa Türkiye'de anarşi, toplumun pekçok kesiminde ve çok daha eskiden beri süregelmektedir...

Yetkili bir siyasal ağzın belirtmiş olduğu gibi gerçekten toplumda bir yangın vardır. Ancak bu yangın bugünün değil, toplumumuzda en üstün değer olarak yalnız paranın konulmaya başlandığı dönemin yangınıdır. Bu yangın 'küçük Amerika', 'her mahallede bir milyoner yaratma' döneminde başlamış; 'köşeyi dönme', 'düze çıkma', 'eskileri

atma' döneminde yayılmıştır. Bugünkü acı feryatlar, yangın binayı tümüyle sardıktan sonra içeride kalanlardan yükselen çığlıklardır.

Bugün yasalardaki yaptırımların yetersiz olduğu söylenemez. Yetersiz olan, toplumun devletine ve kendisine olan sarsılmış güvenini ve inancını tazeleme konusundaki çabalardır. Yapılması gereken, toplum üyelerinde Anayasa'da yazılı olan 'kederde ve kıvançta' birlik olma duygusunu, eşitlik duygusunu yeniden sağlamaktır. Yapılması gereken; birlikte yaşamının zorunluluğuna, erdemi-ne ve yararlarına toplumu yeniden inandırmaktır. Bu duygu ve inanç içinde Türkiye halkı en karanlık günleri bile aşarak, aydınlığa ulaşabilecek güçtedir. Sorunun çözümü bu üstün güce inanmak ve güvenmekte yatmaktadır.»

İşte 12 Eylül 1980'e bu hava içinde gelindi. İşin daha ilk aşamasında bir teşhis yanlışlığı yapıldı: Geçen acılı dönemin suçlusu olarak parlamento, üniversiteler ve sendikalar görülüyordu.

Türkiye'yi 12 Eylül'e getiren olaylar karşısında üniversitenin hiç suçu yok muydu? Elbette vardı. Türkiye'deki tüm kurumlar ne kadar suçluysa, üniversiteler de o kadar suçluydular. Fakat asla daha fazla değil.

Öğrenci hareketleri önce üniversitelerde başlamış ve daha sonra dışarıya taşmıştı. Bu doğrudur. Fakat bunu engellemek üniversitenin görevi değildi ki. Ayrıca üniversitelerin bunu engelleyecek güçleri de yoktu. 1968'lerde dünyanın hemen hemen istisnasız tüm ülkelerinde öğrenci hareketleri oldu. Fakat bunlar orada kaldı ve küllendi. Tırmanan anarşiden üniversiteleri sorumlu tutmak, haksız bir suçlama olur. Zaten 12 Eylül 1980'den Y.Ö.K. çıkana kadar geçen süre içinde üniversite-

lerde herhangi bir olay olmaması da bu savımızı doğrulamaktadır. İlerideki bölümlerde değineceğimiz üzere Y.Ö.K. *üniversitelere huzur getirdi* savı yanlıştır. Üniversitelere huzur Y.Ö.K.'ten önce gelmişti. Y.Ö.K.'le birlikte önemli ölçüde uzaklaştı.

Yukarıdaki alıntıda vurguladığım üzere Türkiye yasalarındaki yaptırımlar bu konularda fazlasıyla yeterliydi. Ancak bunların uygulanması sırasındaki eksiklikler, işin *şirazesinden çıkmasına* neden olmuştu.

Bu dar kapsamlı kitapçıkta önce Türkiye'de Y.Ö.K. öncesi yükseköğretimin tarihçesi üzerinde duracağız. Daha sonra Y.Ö.K.'ün kuruluşu üzerinde duracağız ve buradaki mantık hatalarını sergilemeye çalışacağız. Son olarak da Y.Ö.K. uygulamasının götürdükleri üzerinde durmak istiyoruz.

1) BİLİM VE ÜNİVERSİTE KAVRAMLARININ EVRENSEL GELİŞİMİ

Böylesi bir kitapçık içinde bilim tartışmalarına genişliğine girmemiz elbette beklenemez. Ancak gene de *bilim*'in ne olduğu üzerinde kısaca durmak zorundayız.

Bilimi en geniş anlamıyla *bireyin içinde yaşadığı doğayı anlamak, değişiminin yasalarını bulmak ve denetlemek* konusundaki çabalarının tümü olarak tanımlarsak, sanıyorum fazla yanlış yapmış olmayız. Sn. Akarsu bilimi şöyle tanımlıyor: *«Belli bir konuyu bilme isteğinden yola çıkan, belli bir ereğe yönelen bir bilgi edinme ve yöntemli*

araştırma süreci. Genel geçerlik ve zorunlu kesinlik niteliklerini gösteren yöntemli ve dizgesel bilgi. Belirli bir nesne alanı ile ilgili olan soru, yargı ve bunlarla ilgili araştırmaların nesnel bağlamı..» (Ankara 1975)

«Bilim» diyor Bertrand Russell (İst. 1962) *«adından da anlaşılacağı gibi, önce bilgidir; ama belli bir bilginin (çeşitli özel olguları birbirine bağlayan genel kanunlar bilgisinin) adı sayılır olmuştur.»*

İnsanlık tarihi boyunca, Adnan Adıvar'ın doyumsuz üslubuyla belirtmiş olduğu gibi (İst. 1944), insan düşüncesi *«..ilk zamanlarda ilim, din ve sihirin üçüne birden vasıl olmak için ancak bir tek büyük caddeyi takip ettiğinden bu üç müessese uzun zamanlar birbirinden ayrılmamıştır.»* Adıvar bilim tanımı konusunda Oswald'a katılıyor: *«Yineleyen kimi olayların bazı ayrıntıları bilindiği için, gelecekteki bazı olayların nasıl gelişecekleri de önceden bilinebilir. İşte bu önceden görüşe ve önceden bilmeye en geniş anlamıyla bilim denir...»*

Elbette bilimlerin sınıflandırılması, yöntemi, toplumsal bilimlerle doğal bilimler arasındaki farklar vb. gibisinden üzerinde durulabilecek çok konu vardır. Fakat biz bu konulara hiç girmeksizin konuyu somut düzeyde biraz irdelemek istiyoruz.

Bilimin amacı çağlar boyunca tartışılmıştır. Özellikle doğa bilimlerinin sihirin dışında bir yaşama alanı bulmaları ve dinin bilim üzerindeki baskısı azaldıkça, bilimin amacı sorusu gündeme gelmiştir. *Bilim, bilim içindir; bilim toplum içindir* kavgası süregelmiştir. Oysa ki bu tartışma anlamsız bir tartışmadır.

Bilim adamının amacı ne olursa olsun eninde sonunda bilim, toplum içindir. Yapılan bilimsel

çalışmanın faydası sonunda topluma geçecektir. *Arkadaş beni toplum toplum ilgilendirmez. Ben kendi araştırmama bakarım* diyen araştırmacının araştırmasının sonuçları da eninde sonunda toplumun olacaktır. Zaten toplumları geliştiren de bu değil midir? Zaten toplumların ekonomik gelişmişlik düzeylerini belirleyen şey, o toplumların teknolojik ve bilimsel düzeylerinden başka bir şey midir?

Bilimadamının vardığı sonuç, salt kendi toplumu açısından değil, tüm insanlık açısından anlam taşır, tüm insanlığa yararlıdır. Dünya üzerinde hiçbir bilimsel bulgu, uzun zaman sır olarak kalmamıştır. Elbette kimi toplumların bu bulguları kullanabilme kapasiteleri bambaşka nedenlere bağlı olarak farklı olmuştur. Fakat dünya toplumlarında bu kapasite farklılıkları da gün geçtikçe törpülenmektedir. Örneğin Avrupa'da *sanayi devrimi* dediğimiz gelişmelerin ardındaki teknik bulguları, Asya ya da Afrika'nın bir devletine götürseniz o gün için hiçbir başarı sağlayamazdınız. Günümüzde ise toplumların yapıları ne olursa olsun bilimin *nimetlerinden* yararlanma oranı çok artmış olduğu gibi, bu nimetlerden haberdar olma süresi de çok kısalmıştır.

Zaten bu değişim kendi içinde de son derece hızlı olmuştur. Russell'in belirtmiş olduğu gibi (1962, s. 126) Eski Mısır'dan 1750'lere kadar çalışma metodunda olan değişiklik, 1750'den zamanımıza kadar olan değişikliğin yanında hiç gibi kalır.

Günümüzün görevleri çok artmış olan devleti, toplumun bilimsel ve teknik düzeyini yükseltmek ve denetlemek zorundadır. Ancak acaba bunu yapmanın yöntemi nedir? Acaba bilimadamının önüne belirli sınırlar koyarak, bu çerçeve içinde çalış-

malarını yürütmesini isteyerek mi başarı sağlayabilir; yoksa araştırmacının önündeki engelleri kaldırarak, ona özgür bir araştırma bırakarak ve olanaklar sağlayarak mı?

Son yüzyılların tarihine baktığımız zaman bu sorunun yanıtını çok açık bir biçimde görmemiz mümkündür. **GELİŞME, ÖZGÜRLÜK İÇİNDE OLUR.** Zaten yakın çağların en baskıcı devletlerine bile baktığımız zaman görelî olarak en özgür kurumların üniversiteler olduğunu görürüz; gene görelî olarak ideolojisinin en son hesaba katıldığı kimselerin de bilimadamları...

Zira devletlerin ve toplumların belirli bir ideolojileri olmasına karşılık bilimin ideolojisi yoktur. Elbette bilimin bulgularından şu ya da bu ideoloji yönünde yararlanılabilir. Fakat bilimi şu ya da bu ideolojinin emrine vermek isterseniz ortada ne bilim kalır, ne de bilimsel bulgu. Zira biraz yukarıda vurguladığımız gibi bilimsel gelişme ancak özgürlük ortamı içinde olur. Bilimsel gelişme ancak özgür kafalı araştırmacıların göznuru, alınteriyle gerçekleşir. Bu olgu doğa bilimleri için de geçerlidir, toplumsal bilimler için de. Ve gene yakın tarihe baktığımız zaman, bilimi ideolojisi içinde eritmek; bilimadamını, militan yapmak isteyen rejimlerin sonlarını görmek de mümkündür.

Bilimadamına yukarıdan bir hedef gösterilmesi ve çalışmaların o yöne doğru itilmesi çoğu zaman olumlu sonuç vermekten uzak kalır. Adivar bundan tam kırk sene önce şöyle yazıyordu: *«İlimadamı teknik mütehassısları gibi elde ettiği pratik neticelerle takdir edilemez; o eline bir tarife sunularak ona göre yürütülemez. Onların ilmî ilhamları ve sezişleri (tıpkı sanatkâr gibi) çok kere hiç çalışmıyor gibi zannedildiği sırada parlar... Este-*

tiğın hüküm sürdüğü sanat diyarında yukarıdan gelen kontrol nasıl gülünç ise, fikrin hüküm sürdüğü ilim diyarında da o kadar gülünçtür...» (Mayıs 1944)

Peki özgürce bilim yapılan üniversiteler nedir; ne zaman, nerede kurulmuşlardır? Üniversite kavramına ilk kez X. Yüzyılın sonlarında İtalya'da rastlamaktayız. Gerçekten o dönemin karanlığı içinde Batı'da eğitim Kilise'nin tekelinde idi ve papazlarca yürütülürdü. Ancak bu eğitim herkesi tatmin etmekten uzaktı. Ve bu nedenle 1000 yılında hukuk öğrenmek, hukuk öğrenimi yapmak isteyen bir grup öğrenci kendilerine hoca sağlayabilmek için, bir tür lonca oluşturdular. (*Adıvar, 1944*) Bu loncaya Latincede korporasyon anlamına gelen UNIVERSITAS adı verildi. Bugün bütün dünya dillerinde kullanılmakta olan *ÜNİVERSİTE* sözcüğü işte bu kökenden kaynaklanmaktadır.

Daha sonra ikinci örgütlenmenin Paris'te gerçekleştiğini görüyoruz. Gerçekten 12. Yüzyılda bu kez öğrenciler ve hocalar birlikte bir *UNIVERSITAS* oluşturdular. Emil Durkheim bu oluşumu şöyle anlatıyor: «..*köprüleri geçtiler ve Seine nehri-nin sol sahiline yerleştiler... Kilise vesayetinden kurtulunca kendi menfaatlerini düşündüler. Menfaatlerini ve düşüncelerini müdafaa edebilmek için kendi talebeleri ile birleştiler ve bir lonca, bir UNIVERSITAS oluşturdular...*»

Görüleceği üzere üniversite kavramını oluşturan kuruluş içinde bir *vesayetten kurtulma* çabası vardır, bir özgürlük gereksinmesi vardır. Fakat bu ilk korporasyonları bilimsel içerik ve düzey bakımından abartmamak gerekir. Kaldı ki bu kurumların Kilise'nin etkisinden tümüyle uzak olmaları da elbette beklenemezdi. UNIVERSITAS'dan gü-

nümüz üniversitesine kalan iki şey ismi ve özgürlükçü çıkışı olmuştur.

Bu özgürlükçü çıkış, daha sonraki çağlarda *akademik özgürlük* adı verilen ve bilimsel araştırma için tartışmasız *gerek - şart* olan kutsal bir özgürlük anlayışına dönüşecektir. Akademik özgürlük, bilimadaminin, yani akademisyenin araştırma ve eğitim alanlarındaki özgürlüğü demektir ve bilimin doğasından gelir. Bu konuda tarihten iki ilginç örnek - olay vermek isteriz. Bu örneklerden biri bizden, biri de Batı'dan olacaktır.

Bizden vereceğimiz örnek olay *Uluğ Bey*'in hükümdarlığı döneminde çağın en önemli bilim kurumlarından biri, belki de birincisi olan *Semerkant Medresesi*'nde geçer.. *Semerkant Medresesi* o dönemdeki haklı ününün bir sonucu olarak tüm İslâm aleminden hoca ve öğrenci çekerdi. Bunlardan biri olan ve salt bilimsel susuzluğuyla ve açlığıyla *Semerkant*'a kadar gelmiş olan Bursa'lı *Kadıze-i Rumi* medresenin başmüderresi idi. *Kadıze-i Rumi* çağının büyük matematikçi ve astronomlarından biri idi. Kendisi de ünlü bir astronom olan *Uluğ Bey* rasathanesine sık sık geldiği medresede bir gün *Kadıze*'yi bulamaz. Birkaç gündür gelmediğini öğrenince evine gider ve neden işine gelmediğini sorar. *Kadıze*, kendi yönetimi altında bulunan medresedeki dört *başhoca*'dan birinin bir süre önce kendine danışılmadan görevden alındığını ve bu nedenle evine çekildiğini açıklayarak şöyle der: «*Biz mansıb-ı tedrisi azil cari olmayan menasıptan zannederdik; ondan ötürü kabul ettik. Halbuki refikimiz azle duçar olacak gördük ki cah-ı tedris bizim umduğumuz gibi değildir; bu işten farik olduk..*» (*Şakaik-i Numaniye* çevirisi, s. 39) Bu ifade üzerine *Uluğ Bey* görevden

alınan müderrisi derhal görevine iade eder ve Kadızade'nin de gönlünü alarak göreve dönmesini sağlar. (Daha sonraki bölümlerde değineceğimiz bir hususu burada da vurgulamaktan kendimizi alamıyoruz. Bundan beşyüz yıl önce *mansıb-ı tedris*'de *azil cari değil iken*, günümüz Türkiye'sindeki uygulama gerçekten hüznün verici, isyan ettiricidir.)

Akademik özgürlükle ilgili olarak vermek istediğimiz ikinci örnek daha yakın tarihlerde, 1940' larda ABD'de geçer ve akademik özgürlüğü söz konusu olan kişi, Türkiye'mizde de genişliğine tanınan *Bertrand Russell*'dir.

Russell, 1940 Şubat'ında College of the City of New York'a matematik profesörü olarak atanmıştı. Ancak Russell'in dinle ilgili çalışmalarından ve görüşlerinden rahatsız olan kimi çevreler bu atanmaya karşı bir kampanyaya giriştiler. *Mrs. Jean Kay* isimli bir hanım, vergi ödeyen bir vatandaş sıfatıyla mahkemeye başvurarak, *bir yabancıyı sınav yapmaksızın atayan* New York kenti yükseköğretim komitesinin kararının iptali için dava açtı.

Mahkeme, belki de açılan kampanyanın etkisiyle *Mrs. Kay*'ı haklı buldu ve Russell'in görevden alınmasına karar verdi Her ne kadar Russell hemen bir başka eğitim kurumuna alındıysa da, A.B.D. akademik çevrelerinde kıyamet koptu. Bu karar akademik özgürlüğe bir müdahale olarak değerlendirildi. Aralarında *Whitehead*, *John Dewey*, *Einstein* gibi isimlerin de bulunduğu bilginler, aydınlar, gazeteciler kararı şiddetle protesto ettiler. İşin ilginç yanı mahkeme kararını protesto edenler arasında Russell'in görüşlerine tümüyle karşı olan teologlar ve dinadamları da vardı. Örneğin

anti-Russell kampanyaya *Mrs. Kay*'den önce başlamış olan Piskopos T. Manning'in kilisesine bağlı olduğunu açıklayan New York Üniversitesi Rektörü Chase, New York Times gazetesine yazdığı bir makalede durumu şöyle değerlendirdi: «*Eğer mahkemenin aldığı bu karar bozulmazsa, A.B.D.'deki eğitim kurumlarındaki tüm hocaların güvence ve düşünce özgürlüklerine bir darbe vurulmuş olacaktır...*»

Akademik özgürlüğe karşı çıkmak çağdışı ve akıldışıdır. Yakın tarihte bunu yapmak isteyen kimi totaliter rejimlerin acı sonu ortadadır. Örnek olarak *Mussolini*'nin bu konudaki görüşlerini sergilemek istiyoruz: (Adıvar, 1945, s. 205-207)

«*Filozoflar,*» diyor *Mussolini* «*kâğıt üzerinde on mesele halledebilirler, fakat gerçek yaşamda bunların bir tekini bile çözümleyemezler... becerikli bir squadrsta (kara gömlekli faşist neferi)'yı mıymıntı bir üniversite profesörüne yeğlerim... Öğrencinin bilincine, heyecanına bir şekil verecek olan profesörün ulus yaşamında büyük bir önem vardır. Bu nedenle profesörler devlet örgütünde ancak birer atom halinde kalmalı ve grup, ya da dernek oluşturmamalıdır...*»

Mussolini bu görüşlerinin doğal sonucu olarak tüm üniversite hocalarından sadakat yemini istedi. 12'si dışında İtalya'daki tüm hocalar *Duce*'nin tüm emirlerine uyacaklarına Tanrı ve İtalya adına yemin ettiler. (Benzer bir yemin talebi Nazi Almanyası'nda da istenecek ve şanslı bir rastlantıyla bundan kaçan çok sayıda hoca Türk Üniversite yaşamına büyük bir canlılık vereceklerdir ki, bunları biraz ileride anlatmak istiyoruz.)

Faşizmin, üniversite hocalarından istedikleri, yeminle de bitmedi. Millî Eğitim Bakanlığı'ndan

gönderilen bir emirle «*Profesörlerin üniversite içinde ve dışında faşizm sadakati konusunda kuşku uyandıracak sözlerinin rektörler ve dekanlar tarafından derhal bakanlığa bildirilmesi*» istendi.

İtalyan Faşizminin üniversite hocalarına karşı anlayışı konusunda en çarpıcı örnek *Faşist Parti Genel Sekreteri Giureti*'nin 1930 sonbaharında üniversite öğrencilerine hitaben yayınladığı bir bildiridir: «*Profesörlerin faşizme karşı söyledikleri sözleri ve yaptıkları hareketleri derhal ihbar edeceksiniz,*» diyordu Giureti. «*Bu sizin yalnız hakkınız değil, görevinizdir de. Profesörleriniz hakkında vereceğiniz hükümler, faşizme yakışan sert uyumsuzluk zihniyetiyle verilecektir.*»

Sn. Adıvar bu bildiriyi şöyle değerlendiriyor: «*Namuslu, ahlâklı, insan özellikli vatandaş niteliğinde gençler yetiştirmek bakımından bu tamimin ne çirkin, ne iğrenç olduğunu bilmem söylemeye lüzum var mı? En ağır ceza kanunları bile evlâdı ana babanın suçunu isbat etmek için şahitliğe zorlamazken, bu sefil rejim öğrenciyi manevî ana olan üniversitede manevî baba olan hocalarını casusmaya teşvik, teşvik değil memur ediyor...*»

Gene Adıvar'ın bundan tam kırk yıl önce yazdıkları üniversite anlayışına gerçekten ışık tutacak nitelikte: «*Üniversiteler soyluluk ve para aristokrasisini değil; bilim ve erdeme dayanan namus ve ahlâk aristokrasisini kuracak müesseselerdir. Ve ancak bu aristokrasidir ki, DEMOKRASİYİ HER TÜRLÜ AFETTEN KORUYACAKTIR...*»

2) TÜRKİYE'DE YÜKSEKÖĞRETİMİN TARİHSEL OLARAK GELİŞİMİ ve CUMHURİYET DÖNEMİNDE BU KONUDA YAPILAN ÇALIŞMALAR

Osmanlı İmparatorluğu, daha ilk kurulduğu yıllardan beri rasyonel bir anlayış çerçevesinde eğitim alanına el atmıştı. Anadolu'da esen hümanist özgürlük havasının da etkisiyle, Osmanlı medreselerinde, ya da daha doğru bir ifade ile, Osmanlı İmparatorluğu'nun egemen olduğu topraklardaki medreselerde çağın bilgileri aktarılma-ya ve geliştirilmeye çabalanıyordu.

Osmanlı döneminde İstanbul'un alınmasıyla birlikte eğitimde de yeni bir anlayışın egemen olduğunu görüyoruz. (İstanbul Üniversitesi'nin kuruluş yılı, Fatih Medresesi'nden mülhem olarak 1453 olarak kabul edilmektedir.)

Fatih, Medresesini Bizans İmparatorlarının mezarları bulunan Havariyyun Kilisesi'nin bulunduğu bölgeye kurmuştur. Mezarlar kaldırılmış ve kilise yıkılarak alan dümdüz bir hale getirilmişti. (Ergin Cilt 1, İstanbul 1939 s. 83) Arapça'da bu tür geniş alanlara ve düzlüklere *sahn* adı verildiğinden, bu medreselere *Sahn Medreseleri* ya da Arapça deyiimi ile *Sahnî seman* adı verilmişti.

Önceleri sekiz medreseden oluşan *imaret*, Fatih'in bunu yeterli bulmamasıyla genişletilmiş ve *tetimme* adı verilen sekiz medrese daha yapılmıştır. Tetimme medreseleri, sahn medreselerinde okuyacak öğrencileri hazırlamaya yönelik bir eğitim uygularlardı. Zaten bu nedenle tetimme'ye aynı zamanda *musilei sahn* adı verilir ki, *sahn'a ulaştırıcı* anlamına gelirdi. Sahn'daki öğrencilere

danişment, tetimme'deki öğrencilere *softa* adı verilir.

Önceleri dersler medreselerde verilmekte iken, zamanla medrese sayısı artınca, dersler camilerde verilmeye başlandı. Medreseler salt öğrencilerin yatıp kalktığı pansiyonlar niteliğine büründü. Okutulan dersler konusunda da günümüz uygulamasına benzeyen bir sınıf sistemi yoktu. Daha çok okutulmuş olan kitaba göre ayırım yapılırdı. Fakat ders veren müderrislerin derecelerine bağlı olarak kimi sınıflamalar da yapılmıştır. Bunlar arasında en yaygın *iptidai hariç, iptidai dahil, musilei sahn* ve *sahn* biçiminde yapılan sınıflamadır. (Ergin, s. 85)

Y.Ö.K.'le ilgili bir kitapçıkta medrese sistemi üzerinde genişliğine durmak istemiyoruz. Fakat şu kadarını söyleyelim ki, önceleri hiç kuşkusuz İslâmî bilgilerin yanı sıra çağın modern denilebilecek bilgilerinin de verildiği medrese sistemi zaman içinde tam bir çöküntüye uğramıştı. Batının nesnel koşulları din kurumları dışında laik eğitim kurumlarının oluşmasına ve gelişmesine zemin hazırlarken, Osmanlı İmparatorluğu bu sürecin dışında kalmıştır.

Fakat özellikle yönetici kadroda bu eğitim eksikliği şiddetle gözlenebiliyordu. Zaten ordu ve donanmaya subay ve memur yetiştirmek için 1727' den sonra sivil eğitim kurumları açılmaya başlanmıştı. Ancak medreselerde bir reform yapmaya kimse cesaret edememekteydi. Hele biraz sonra değineceğimiz Tanzimat sonrasında Milli Eğitim Bakanlığı (Maarif Nezareti) kurulmasına karşın, 1908'e dek medreselerde reform gündeme getirilemedi. 1908 İkinci Meşrutiyet'i izleyen günlerde medreselerde yapılmak istenen ve Fatih Tıbbha-

nesi'nde başlanan reform girişimleri de bir sonuç getirmedi. Sonunda Cumhuriyetimizin çok önemli bir devrimi olarak 1924'de *Eğitimin Birleştirilmest / Tevhid-i Tedrisat* yasası ile tüm medreseler tarihe karıştı.

Biraz yukarıda değindiğimiz gibi sivil okulların açılmasına 18. yüzyılda başlanmasına karşın, buralardaki eğitimin de o zamanlar için çağdaş olduğu söylenemezdi. Ancak Tanzimat sonrasında çağdaş sayılabilecek eğitim verilmesine çabalanan yüksekokullar açılmaya başlandı.

Ashında Osmanlı İmparatorluğu'nda günümüz üniversitelerinin başlangıcını oluşturacak kurumun hangisi olduğu konusunda bir karar vermek oldukça zor. Örneğin Tıphane 14 Mart 1827'de açılmıştı. Buna karşılık *Darülfünun = Fenler evi* adını taşıyan ilk kuruluş 23 Temmuz 1846'da kurulmuş, ancak Abdülhamit zamanında kapatılmıştı. (Karasu, Erzurum 1973, s. 125) Fakat bu arada bir dizi yükseköğrenim kurumunun açıldığı da gözlenebilmektedir. Bunlar arasında *Fennî Resim ve Mimari Mektebi* (1876), *Mektebi Fünunu Maliye* (1878), *Hukuk Mektebi* (1878), *Sanayi Nefise Mektebi* (1879), *Ticaret Mektebi* (1882) vb. gibi eğitim kurumları sayılabilir.

Darülfünun'un son kapanması olan 1879'dan 1900'e gelene dek, bir kez 1896'da İstanbul'a bir Darülfünun açılması konusunun gündeme gelmesini gözlememiz mümkün oluyor. Bu dönemde yükseköğrenim görmek isteyen gençler genellikle bir zorlukla karşılaşmaksızın Avrupa'ya gönderilmekteydi. (Avrupa'ya gönderilen ve daha sonra devlet hizmetinde görevlendirilen bu *yeni kapıkulu* ya da *asker-sivil bürokratın*, ülke kaderinde oynadığı çok önemli rolü burada ele alıyoruz. Fa-

kat değişik yerlerde genişliğine işlediğimiz bu konu, yakın tarihimizi belirleyecek derecede önemlidir.)

İstanbul Darülfünun'u 19 Ağustos 1900'de yeniden açıldı. (Ergin, C. 3, s. 1003) 1319 (1903) yılı maarif salnamesinde bu Darülfünun'un yapısıyla ilgili şu satırlar yer almaktaydı: «... *mezkûrun ulûmu aliyei diniye ve ulûmı riyaziye ve edebiyat şubeleri namile üç şube ve mektebi hukuk ile mektebi tıbbiyei mülkiye dahi şuabatından addolunmak üzere beş şube olarak küşadına iradei seniyei hazreti padişahî şeref müteallik buyurulduğu...*» Yani İstanbul Darülfünun'u beş fakülte ile açılıyordu: İlahiyat, Fen, Edebiyat, Hukuk ve Tıp. İstanbul'daki diğer yükseköğrenim kurumları çalışmalarını sürdürüyorlardı. (Sanayi-i Nefise, Mekteb-i Mülkiye vb. gibi) İstanbul'da açılan bu okulun o zamanki adı *Darülfünun-ı Şahane* idi.

Önceleri Mekteb-i Mülkiye binası içinde bir anlamda sığıntı olarak sürdürülen eğitimin çağdaş bir üniversite eğitimi olmadığı konusunda hiç kuşku yoktur. Ancak İkinci Meşrutiyet (1908) bu Darülfünun'a da yeni ve çağdaş bir anlayış getirecek ve daha sonra Millî Eğitim Bakanı Emrullah Efendi zamanında çıkartılacak olan 8 Nisan 1912 tarihli *nizamname* ile Darülfünun'da dersler bir düzene kavuşacaktır. Bu arada Almanya'dan çok sayıda hoca getirildiğini de gözlüyoruz. Gelen Alman hocalardan dördü Hukuk Fakültesinde, altısı Fen Fakültesinde ve onu Edebiyat Fakültesinde ders veriyorlardı.

Biraz aşağıda değineceğimiz gibi, 1925'de Darülfünun rektörlüğüne getirilecek olan İsmail Hakkı Baltacıoğlu, 1919'da Darülfünun'un durumu ve sorunları konusunda yapmış olduğu geniş ve çok

değerli bir çalışmada Darülfünun'un bağımsızlığı konusunda şunları yazmaktadır: (Konumuz açısından son derece önemli bulduğumuz bu bölümü aynen ve salt dilini özleştirerek alıyoruz. Bkz. Ergin, s. 1021)

«Bilimin konusu gerçektir (hakikattir). Gerçek, bütün dış kavramlar gibi tarafsızdır. Bilim bağımsızdır (müstakildir) ve bağımsızlık (istiklâl) ile yaşayabilir. Düşüncenin bağımsızlığını kabul etmeyen, içtihadın meşruiyetini onaylamayan bir memlekette bilime saygı yoktur. Onun için Darülfünun sorunu herşeyden önce BİLİMİN VE BİLİM ADAMLARININ BAĞIMSIZLIĞI sorunudur. Biz Türkler henüz tümüyle çağdaş bir toplum bünyesine ulaşamadığımızdan dinimiz, ahlâkımız, zevkimiz; hükûmetin denetimi, polisin nezareti altındadır. Bilimimiz de bu bağlam içerisindedir. (tabiiyetle memurdur.) Bu ulusun vicdanında düşünce özgürlüğü ve tartışma özgürlüğü henüz yer tutamamıştır. Darülfünun'un şimdiye dek bağımsız olamaması bundandır. Bilimin esaretindeki neden, salt bir toplum ve dayanabilme sorunu değil, aynı zamanda bir örgüt sorunudur. Bizde Darülfünun hocalarının (müderrislerinin) büyük bir kısmı memurdur. Memur da olmasalar atanmaları ve görevden alınmaları hükûmete ait olan hocalardır. Yönetim tarafından böylesine kolay bir biçimde etkilenebilen kimselerde düşünce bağımsızlığı, meslek 'meşkûresi' güç yaşayabilir. Bunun için Darülfünun sorunu BİLİMSEL ÖZERKLİK SORUNU (ilmî muhtariyet mes'elesi) demektir. DARÜLFÜNUN HEYETİ BAĞIMSIZ, HÜKÜMETTEN VE SİYASETTEN ETKİLENMEYEN BİR BİLİM VE KÜLTÜR SINIFI BİÇİMİNE DÖNÜŞMEDİKÇE, DARÜLFÜNUN DOĞAL BİR YAŞAMA

ULAŞAMAYACAKTIR...» (Günümüzden tam 65 yıl önce yazılmış olan yukarıdaki satırların sorunlarımıza ışık tutmasını diliyoruz...)

Cumhuriyet yönetimi, memleketin tüm sorunlarına olduğu gibi, yükseköğretim sorununa da ciddiyetle eğilmişti. Önce 1923 sonlarında Harbiye Nezareti binası Darülfünun'a tahsis edildi. Bugün İstanbul Üniversitesi Merkez Binası olarak isimlendirilen bu büyük bina 140 büyük odadan oluşmaktaydı. Bunlardan bir bölümü derslane olarak gereksinimleri fazlasıyla karşılamaktaydı.

Daha sonra yukarıdaki raporundan alıntılar yapmış olduğumuz İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Darülfünun Emni (şimdiki Üniversite Rektörü görevi) olarak atandı. İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun Darülfünun Emni (şimdiki Üniversite Rektörü görevi) sırasında 1 Nisan 1925 tarihinde yayınlanan bir yasa ile Darülfünun'a tüzel kişilik ve katma bütçe ile yönetim hakkı verilerek, biçimsel olarak Milli Eğitim Bakanlığı'ndan ayrıldı. Bu, tarihimizde ilk kez üniversite özerkliği olmaktadır.

Burada da ilginç bir noktaya değinmek istiyorum. Batıda üniversiteler genellikle kendi doğaları gereği özerk bir biçimde oluşurken, Türkiye'de pek çok demokratik kurumda olduğu gibi özerklik yukarıdan aşağıya gelmişti.

Yukarıda sözünü ettiğimiz 1 Nisan 1925 tarihli yasadan önce 1919 Ekim'inde yayınlanan bir nizamname ile üniversiteye *bilimsel özerklik* verilmiş ve 1925 yasası ve nizamnameleriyle bu özerklik pekiştirilmişti. (bkz. Akyüz, Ankara 1981, s. 223) Fakat Darülfünun kendinden beklenenleri vermekten çok uzaklaştı. Sn. Akyüz'ün belirttiği üzere Darülfünun'a karşı yöneltilen eleştiriler başlıca iki noktada toplanıyordu:

- 1 — Darülfünun devrimlere (inkılaplara) karşı olumsuz tavır takınmıştır.
- 2 — Darülfünun'da orijinal, ciddi, topluma yararlı, bilimsel çalışmalar yapılmamıştır.

Sn. Karasu'nun aktardığına göre de, zamanın Millî Eğitim Bakanı 1933 reformunun gerekçelerini on altı madde olarak sıralamaktaydı. (dili sadeleştirdik)

- 1 — Darülfünun'un fakülte ve kurumları arasında bilimsel işbirliğini sağlayacak bir bağlantı bulunmaması,
- 2 — Bazı fakültelerin salt eğitim ile ilgilenerek bir meslek okulu durumunda kalmaları.
- 3 — Öğretim kadrosunun çoğunlukla kendilerini yalnız belirli saatlerdeki derslerden sorumlu sayarak, bilimsel inceleme ve araştırmalardan uzak kalması,
- 4 — Öğrenci ile öğretim kadrosu arasındaki ilişkilerin dershane sınırları içinde kalarak bunun dışında öğrencinin her türlü rehberlikten uzak, kendi başına kalması,
- 5 — Gene çoğunluk açısından eğitimin, hocanın derste anlattıklarıyla sınırlı kalması, öğrencinin öğrenme sorumluluğunun da belirli bir kitabın sayfaları, ya da hocanın derste anlattıklarından tutulan notların çerçevesi içinde kalması,
- 6 — Seminerlerin genellikle satıhsal düzeyde, alışılmış biçimde kalması,
- 7 — Laboratuvarlarda genellikle daha çok gösteriyle yetinilmesi ve öğrencilerin katılmasının ve araştırma yöntemlerine alışma olanaklarının en düşük düzeye indirilmesi,
- 8 — Yazım ve yayımın yok denecek derecede azlığı,

- 9 — Hoca ve öğretim görevlilerinden çoğunun dışarıdaki iş ve ilgilerinin çokluğu nedeniyle, Darülfünun'daki görevlerini ikinci dereceden sayacak kadar kurum ile ilişkilerini azaltmaları,
- 10 — Darülfünun eğitiminin ülkenin yaşam ve gereksinimleriyle ilgisini kaybederek, kuramsal bir soyutlama halinde kalması,
- 11 — Haydarpasha'daki kendi dünyasında kalan Tıp Fakültesi'nin kent hastahaneleriyle ilişkisi kuramaması nedeniyle, tıp eğitiminde birinci dereceden önemi olan klinik eğitiminin pek sınırlı kalması,
- 12 — Kimi hoca ve öğretim görevlilerinin yıllardan beri Darülfünun'da çalıştıkları halde, henüz ortaya bilimsel değeri olan bellibaşlı bir eser koyamamaları,
- 13 — Basit bir çevirinin bile tez olarak kabul edilmesi ve bu nedenle bireysel araştırma ve bilimsel yazımın değerinin hiçe indirilmesi,
- 14 — Aynı fakülte içindeki hoca ve öğretim görevlileri arasında bile mutlu ve semereli bir düşünce ve ülkü birliği, bilimsel işbirliği yerine zıtlık ve aykırılıklar hüküm sürmesi,
- 15 — Eminlik, reislik, divan azalıkları gibi görevlerin bazı hocalar arasında salt ihtiras ve kıskançlık doğuran bir «mansıp» ve «makam» halini alması,
- 16 — Darülfünun özerkliğinin salt mevki ve makam ihtiraslarını kaynaştıran olumsuz bir etken derecesine inmesi.

Yukarıda sıralanan on altı maddenin önemli bölümünün gerçek olduğuna hiç kuşku duyulmasa gerek. Ve bu düşüncelerin ışığı altında ve görülen aksaklıkları gidermek amacıyla 1933 Mayıs'ın-

da çıkartılan 2252 sayılı yasa ile Darülfünun 31 Temmuz 1933'de kapatılmış ve bu kurum 1 Ağustos 1933'de İstanbul Üniversitesi ismiyle yeniden açılmıştır. 1933 reformunun temel özelliklerini ve getirdiklerini şöyle özetlememiz mümkündür: (Bkz. Akyüz, s. 223 vd.)

- 1 — Özerklik kaldırılmıştır. Bu şekilde üniversitenin yönetim açısından herhangi bir okuldan farkı kalmamıştır.
- 2 — Darülfünun hocaları önemli bir biçimde eleymişlerdi. Şöyle ki, o zamana dek ders vermekte olan 151 hocadan sadece 59'u görevlerine geri alınmışlardı. Ortaya çıkan hoca açığının kapanmasında kullanılan kaynaklar arasında ortaöğretim kurumlarındaki başarılı hocaların yanı sıra Hitler'in baskısından kaçan Alman öğretim üyeleri çok önemli ölçüde vurgulanmalıdır.
- 3 — Üniversite, fakülte, rektör, dekan vb. gibi çağdaş akademik kavramlar ilk kez bu yasada kullanılmıştır.
- 4 — Ders programları ayrıntılı bir biçimde yeniden düzenlenmiş ve sıkı bir denetim altına alınmıştır.

1933 yasası, 10. Yıl heyecanı içindeki Cumhuriyet rejimi için başarılı bir uygulama olmuştu. Gerçekten, toplumun tüm kesimlerini *devrimler doğrultusunda* denetlemek ve yönlendirmek isteyen Cumhuriyet hükümeti, başkentin dışındaki kozmopolit Darülfünun bünyesini de kendi denetimi altına almak isteyecekti. Ve bu dönemde çok büyük bir şans eseri olarak, Nazi Almanyası'ndan kaçan çok değerli bir Alman hoca kadrosu, elaltında bulunmaktaydı. Tıp, Hukuk, Fen, İktisat, Sosyoloji vb. alanlarda çağın en son bilgi ve teknik-

leriyle hizmet sunan bu kadro hem 1933 Üniversite yasasının, hem de Türk akademik yaşamının büyük bir şansı olmuştur.

Fakat yapılan tasfiye acaba ne derece haklı olmuştur. Sn. Prof. Dr. Sadi Irmak bunu şu şekilde değerlendiriyor: (Erz., 1973, s. 107) *«Tasfiye ne dereceye kadar haklı ve objektif olmuştur? Bu gibi az çok ani karakterli ayıklamalarda tam isabet beklemek imkânsızdı. Gerçi yaş, araştırma, öğretim kabiliyetinin gözönüne alınmış olduğu ve adaleti koruma çabası inkâr olunamaz... Fakat yine de duygusal unsurların rol oynamadığı iddia edilemez.»*

1933 yasasının ortaya çıkardığı üniversite yapısı başarılı olamadı. Her ne kadar örneğin Sn. Prof. Dr. Kemal Önen, (14 Haziran 1984) *«... Bütün bu sorunlara karşı bana göre Türkiye’de 1933 reformundan sonraki dönemde mütevazî ölçüde de olsa ‘bilim üretme’, ya da en azından ‘bilime katkıda bulunma’ vardır,»* diyorsa da bundan biraz önce belirtmiş oldukları gibi, *«... Bilim üretme ‘ÜRETİNİZ’ demekle olmaz. Bunun da doğal gelişme koşulları vardır ve soyut bir konu olmadığı gibi, güdümlü bir bilim üretimi de düşünülemez.»* Eğer yukarıda sözünü ettiğimiz Alman hocalar, özgür bir üniversite ortamı içinde hizmet sunabilselerdi belki de, daha başarılı ve kalıcı işler başarılmış olunabilirdi.

Zaten 1933 - 1952 arasında Türkiye’de ders veren Prof. P. Schwartz ayrılırken sunduğu raporda 1933 yasasının başarısızlık nedenlerini, yasanın getirdiği mantık içerisinde şöyle vurguluyor:

a) *Birçok Türk aydınındaki yetersizlik duygusu ve bunun sonucu olarak böbürlenmek, gerçekten çalışan olanları çekememek vb.*

b) *Gene bu aydınlardaki güvensizlik duygusu ve bunun sonucu olarak da bizzat bilimsel çalışmaya değil, mevki ve makamlara, özel işlere önem vermek vb.*

Zaten 1933 Üniversiteler yasasının başarılı sonuçlar vermediği görüldüğünden, üzerinden henüz 10 yıl geçmişken 1943 tarihinden itibaren üniversitelerle ilgili olarak değişik yasalarla (4489, 4492, 4499, 4616, 4635, 4761 vb.) 1933 yasasının sert hükümleri yumuşatılmaya başlanmıştır. Bunlar arasında özellikle üç husus son derece önemlidir.

- 1) Akademik konularda tek karar ve denetim organı olarak fakültelerin *Profesörler Kurulları* yetkili kılınmıştır.
- 2) Dekan ve rektörlerin seçimle işbaşına gelmeleri sağlanmıştır.
- 3) Üniversitelere katma bütçeli özerk kamu kurumu niteliği getirilmiştir.

Zaten bu tür gelişmeler 1946'da nihai bir olumlu noktaya ulaşmış ve 4936 sayılı Üniversiteler Kanunu ile, 1933 yasasının tüm olumsuz hükümleri ortadan kaldırılmıştır. (Bu hükümler üzerinde biraz aşağıda duracağız) Cumhuriyet tarihimizde üniversitelerle ilgili olarak en uzun dönem yürürlükte kalan bu yasa (1946 - 1973 arasında 27 yıl), 1973'de akademik özgürlüklerden hiçbirine dokunmayan 1750 sayılı yasa ile ortadan kaldırılmış ve nihayet 4 Kasım 1981 tarih ve 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu çıkartılmıştır.

Yükseköğretim Kurulu Başkanı Sn. Prof. Dr. İhsan Doğramacı'nın 23 Aralık 1983 tarihli yazısıyla sunulan *1981 Yükseköğretim Reformu ve İki Yıllık Uygulama Sonuçları* başlıklı broşürde, «Cumhuriyet tarihimizde 1933 üniversite refor-

mundan sonra yükseköğretim kurumlarımızda ilk defa köklü bir bünye değişikliği gerçekleşmiş olmaktadır.» ifadesini anlayabilmek gerçekten mümkün değildir. 1933 yasası 13 yıl yürürlükte kalmış ve akademik özgürlüklere getirdiği kısıtlamalar ve üniversite öğretim üyelerini küçük düşürücü hükümleri tümüyle değiştirilmiştir. 1946'dan 1981 sonuna dek geçen 35 yıllık uygulamayı tümüyle yok saymak açıklanması güç bir tutumdur. Kaldı ki *reform* ileriye yönelik bir tutumdur. Örneğin hükümlerini biraz aşağıda ele alacağımız 1946 yasası, 1933 yasasına göre bir reformdur. Zira ileri hükümler taşımaktadır. 1981 yasası ise bundan yarım yüzyıl önce denenmiş ve başarısız bulunarak vazgeçilmiş bir yasanın kurumlarını canlandırmak istediği için en azından reform sayılamaz.

1946 Yasası; rektör, dekan, senatör, yönetim kurulu vb. gibi tüm yöneticilerin seçimle gelmesini öngörüyordu. Millî Eğitim Bakanı üniversitelerin başı olmakla birlikte yetkileri Üniversitelerarası Kurul Başkanı olmasının getirdiği yetkilerle sınırlı kalıyordu. Bu kurul yükseköğretimin en yetkili kuruluydu ve her üniversitenin rektör ve dekanlarıyla, her üniversite senatosunun kendi üyeleri arasından iki yıl için seçeceği birer temsilciden oluşuyordu.

Millî Eğitim Bakanı onamadığı senato kararlarıyla, üniversite ve fakülte kurullarının kabul edip uygulamakta bulundukları kararlardan uygun görmediklerini Üniversitelerarası Kurul'a gönderirdi. Ancak üniversitelerce Millî Eğitim Bakanının onayına gönderilen kararlar üç ay içinde Üniversitelerarası Kurul'a geri gönderilmezse, onanmış sayılırdı.

Yasa, öğretim üye ve yardımcılarıyla ilgili her

türlü disiplin işlerinde de üniversite senatolarını yetkili kılıyordu. Gene yasayla üniversite, fakülte ve enstitülere tüzel kişilik niteliği veriliyor ve katma bütçe ile yönetim ilkesi getiriliyordu.

4936 sayılı yasa üzerindeki ilk önemli değişiklik 27 Mayıs 1960 devrimini izleyen aylarda 27 Ekim 1960'da yapıldı ve yasanın kırk maddesi değiştirildi. Ancak bu değişikliklerden herbiri geriye doğru değil, ileriye doğru değişikliklerdi. Zaten 27 Mayıs 1961 Anayasası'nda, ilk kez Üniversiteler'le ilgili hükümler getiriliyordu:

Madde 120 : Üniversiteler, ancak devlet eliyle ve kanunla kurulur. Üniversiteler, bilimsel ve idari özerkliğe sahip kamu tüzel kişileridir.

Üniversiteler, kendileri tarafından seçilen yetkili öğretim üyelerinden kurulu organları elyle yönetilir ve denetlenir; özel kanuna göre kurulmuş Devlet Üniversiteleri hakkındaki hükümler saklıdır.

Üniversite organları, öğretim üyeleri ve yardımcıları, Üniversite dışındaki makamlarca, her ne suretle olursa olsun görevlerinden uzaklaştırılmazlar.

Üniversite öğretim üyeleri ve yardımcıları serbestçe araştırma ve yayımda bulunabilirler.

Üniversite kuruluş ve işleyişleri; organları ve bunların seçimleri; görev ve yetkileri, öğretim ve araştırma görevlerinin Üniversite organlarıncaya denetlenmesi bu esaslara göre kanunla düzenlenir.

Siyasal partilere üye olma yasağı, Üniversite öğretim üyeleri ve yardımcıları hakkında uygulanmaz. Ancak bunlar parti genel merkezleri dışında görev alamazlar.

12 Mart 1971 muhtırası sonucunda yapılan Anayasanın bazı maddelerindeki değişim de üni-

versitenin bilimsel ve idarî özerkliğine ilişmedi. Yeniden düzenlenen 120. Maddede «... *Özerklik üniversite binalarında ve eklerinde suçların ve suçluların kovuşturulmasına engel olmaz...*» hükmünün yanısıra üniversitelerin her türlü işlevleri konusunda «... *Devletin denetimi ve gözetimi altında...*» hükmünü getiriyordu. Ayrıca maddeye eklenen bir fıkra yürütmenin yetkisini ve kullanma biçimini belirliyordu: «... *Üniversitelerle onlara bağlı fakülte, kurum ve kuruluşlarda öğrenim ve öğretim hürriyetlerinin tehlikeye düşmesi ve bu tehlikenin üniversite organlarınca giderilememesi halinde Bakanlar Kurulu ilgili üniversitelerin veya bu üniversiteye bağlı fakülte, kurum ve kuruluşların idaresine el koyar ve bu kararını hemen Türkiye Büyük Millet Meclisi Birleşik Toplantısının onamasına sunar. Hangi hallerin el koymayı gerektireceği el koyma kararının ilan ve uygulama usulleri ile, süresi ve devamında, Bakanlar Kurulunun yetkilerinin nitelik ve kapsamı kanunla düzenlenir.*»

1973 Temmuzunda 1750 sayılı Üniversiteler Kanunu yürürlüğe girdi. Bu kanun 4936 sayılı Üniversiteler Kanunu'nu yürürlükten kaldırmasına karşın üniversitelerin bilimsel, idarî ve malî özerkliklerine dokunmuyordu. Yeni bir kurum olarak görülen *Üniversite Denetleme Kurumu* ile üniversiteler üzerinde bir ölçüde devlet denetimi kuruluyordu

1750 sayılı Üniversiteler Kanunu'nun bazı hükümleri Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edildi. Bunlar arasında *öğrencilerden öğrenim için harç ve ücret alınması, asistanlığa atama sırasında doktora koşulunun aranması, yükseköğretime*

yön vermesi amaçlanan Yüksek Öğretim Kurulu oluşturulması sayılabilir.

3) YÜKSEKÖĞRETİM YASASI - MANTIĞI - YANLIŞLARI

Türkiye’de öğrenci hareketleri 27 Mayıs 1960 öncesinde çok başka taleplerle başlamış; 1968 sonrasında Avrupa’daki gelişmeler paralelinde çok farklı taleplerle sürmüştü. 12 Mart 1971 öncesi öğrenci hareketleri, işgaller, boykotlar vb. giriş bölümümüzde de kısaca vurgulamış olduğumuz gibi önceleri *akademik isteklerle* ortaya çıkıyorlardı. Bunların başında da *üniversite reformu* geliyordu. Zaten 12 Mart hareketi, bu tür şiddet olaylarını sert bir biçimde engellemiş olmakla birlikte, 1750 Sayılı Üniversiteler Kanunu, üç-beş yıl önceki *öğrenci taleplerinin* bazı bölümlerini de içermekteydi. Örneğin ders kitaplarının üniversiteler tarafından basılması, sınav haklarının düzenlenmesi, öğrencilerin yönetime katılması vb. gibi hususlar bu arada sayılabilir.

Fakat Türkiye’nin asıl sorunu, o zamanların çok önde gelen bir siyaset adamının da vurgulamış olduğu gibi *ceketin sırta dar gelmesiydi*. Gene o zamanın çok önde gelen bir yöneticisi de bunu şu şekilde ifade ediyordu: «*Türkiye’de iktisadî gelişme, sosyal gelişmeye ayak uyduramamaktadır.*» Toplumdaki huzursuzluk artarken üniversitelerin bunun dışında kalması beklenemezdi. 1750 sayılı yasa da gereksinimleri karşılayamıyordu. Üniversi-

telerde karışıklık gitgide artıyordu. Bu arada yeni üniversiteler açılıyor ve sorunlara sorunlar ekleniyordu. Zaten 1973 - 1980 arasında açılan üniversitelere biraz aşağıda değineceğiz.

Terörün artan boyutlarının henüz işaretlerinin görüldüğü 1977 sonlarında Ankara Üniversitesi Rektörü Sn. Prof. Dr. Tahsin Özgüç «*sizce ülkedeki bunalımı besleyen kaynaklar nelerdir?*» sorusunu şöyle yanıtlıyordu: «*Ülkenin sosyo-ekonomik şartları, ideolojik ve sosyal görüş ayrılıkları, kültürel yapı bozukluğu, şeriat düzeni gönüllüleri, mezhepçilik kışkırtıcıları, etnik ayrılık sürdürmek isteyenler ve ülke çapında bozulmuş asayiş vardır. Üniversitelerdeki öğretim özgürlüğünü, can güvenliğini tehlikeye sokan da bunlardır. Devlet otoritesinin zafiyetten, siyasal istikrarsızlıktan ve özellikle siyasal partilerimizin görüş birliğine varamalarından yararlananlar olaylara siyasal cinayetlere kadar uzanan boyutlar kazandırmışlardır...*»

Sn. Özgüç tedhiş hareketlerinin önlenbilmesi konusundaki önlemler için de şunları söylemekteydi: «*Tedhiş hareketleriyle mücadele etmek için gerekli bütün kaynaklar devletin elindedir. Bunlara ilaveten tüm istihbarat imkanları da devletin elindedir. Tedhişin ardında kim vardır, nasıl faaliyet göstermektedirler, bunları devlet bulup imkânlarıyla yok etmelidir...*»

Aynı günlerin çok karışık bir eğitim kurumu olan Ortadoğu Teknik Üniversitesi'nin Mütevelli Heyet sözcüsü Sn. Prof. Dr. Hicri Fişek de «*Türkiye düzelerse O.D.T.Ü. de düzeler*» demektedir. Sn. Fişek kendisine yöneltilen «*Atatürkçü öğrencilerin çoğunlukta olmalarına karşın neden egemen olmadıkları*» sorusunu da şöyle yanıtlıyordu : «*Atatürk ilkelerini siyasal partiler, çıkar grupları her*

türlü kötülüğün kılıfı olarak kullandıkları için, gençler umutsuzluğa düşüyor. Üniversitenin yeterli maddî olanağı olmadığı için öğrenime yeni başlayan gençlerin taleplerine cevap verilemiyor. Bu onları belli grupların yanına itiyor. Ayrıca çoğunlukta ama örgütsüz ve dağınık gruplara karşı, küçük örgütlü azınlıkların her zaman ağır basacağını unutmamak gerek...»

Bu tür örnekler sonsuzca çoğaltılabilir. 12 Eylül 1980'e gelene dek Türkiye'deki üniversitelerin en yetkili kişi ve organları, devlet güçlerine görev yapma konusunda defalarca çağrıda bulunmuşlardır. Fakat ülkenin içinde bulunduğu koşullar, Türkiye'yi 12 Eylül'e getirmiştir.

12 Eylül ülkenin tüm kurum ve kesimlerinde olduğu gibi üniversitelerde de disiplinli bir huzur ortamı oluşturmıştır. Aynı yasanın, yani 1750 sayılı üniversite yasasının yürürlükte olmasına karşın, üniversitelerde dersler düzgün bir biçimde yapılmaya başlanmış, sınavlar bir aksaklık görülmeden yürütülmüştür. Fakat yeni bir yasa ve bu yasanın getireceği yeni bir çerçeve söylentisi önemli ölçüde huzur kaçıran bir husus özelliğini korumuştur.

Yükseköğretim Yasa Tasarısı önce Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı çalışma gruplarınca hazırlanmıştı. Ortaya çıkan taslak Üniversitelerarası Kurul'a gönderilmişti. Kurul tümüyle olumsuz yanıt vermişti ve tek tek görüşü sorulan tüm üniversiteler, konuyla ilgili görüşlerini bildirmişlerdi. Ancak Millî Eğitim Bakanlığı konuyu M.G.K. İhtisas Komisyonu'na aktarırken, bu olumsuz görüşlere fazla yer vermemişti. Ve sonunda tasarı açıklanarak kamuoyunda tartışmaya açıldı.

Bu tartışma sırasında 30 Eylül 1981 tarihli

Üniversite Kavramı ve Çağa Ayak Uydurmak başlıklı bir yazımızda şu satırlara yer vermiştik. Şimdi bir tek kelimesini değiştirmeden aynı satırları buraya almak istiyoruz: «Türkiye, benzer ekonomik koşullar altında olan ülkeler arasında özgürlükçü demokrasiyi yaşatmaya çabalayan tek ülkedir. Bu sonuç çok zengin bir sosyo-kültürel mirasın doğal sonucu olduğu kadar, Kemalist ilkeler üzerinde oluşturulmuş bir cumhuriyetin, sağlam temeller üzerinde durduğunun da açık bir kanıtıdır.

Özgürlükçü demokrasi yaşatılması pek de kolay olmayan bir yönetim biçimidir. Her toplumda bulunması kaçınılmaz olan farklı çıkar ve beklentilerin, bir uyum içinde karşılanması ve dengelenmesi, hele ekonomik sorunlar ileri boyutlara ulaştığı zaman oldukça güç olabilmektedir. Özellikle yanlış bir ekonomik model seçip, bu tüketici ekonomik modeli kitle iletişim araçlarıyla körükledikten sonra, insanları bu düzeyin altında yaşamaya razı edebilmek; zaman zaman olanaksız olmaktadır. Zaten toplumdaki temel çatışmanın altında ve kökeninde de her zaman bu olgu yatar.

Özgürlükçü demokraside her kurumun; örneğin basının, sendikaların, derneklerin vs. birer işlevi vardır. O kurumlar bu işlevleri yerine getirebildikleri sürece var olacakları gibi, özgürlükçü demokrasi de o kurumlar var oldukça varlık iddiasında bulunabilir...

... Son senelerde acı bir biçimde yaşadığımız terör konusunda suçlu iskemlesine üniversitenin oturtulmak istenmesi ve bunun sonucu olarak da üniversite özerklik ve bilimsel özgürlüklerinin kısıtlanmak istenmesi haksız olduğu kadar, hatalı bir tutumdur. Terör konusunda teşhis yanlış ya-

pıldığı için, 'tedavi' de yanlış yapılmaktadır. Ve bu yanlış tedavi şimdilik sinmiş görünen terörü ortadan kaldıramayacaktır.

İran'da üniversiteler özerk değildi, ama terör vardı. Aynı olguyu kimi Latin Amerika diktatörlüklerinde de görüyoruz. Buna karşılık İsrail'de üniversiteler özerktir ve Türkiye'yi aşan bir enflasyona karşılık terör yoktur...

... 12 Eylül öncesi günlerinde terör denilen acı oyunun sahneye konulduğu yerlerin başında eğitim kurumlarının geldiği elbette yadsınamayacak bir olgudur. Ancak terörün daha yoğun bir biçimde yaşandığı eğitim kurumları özerk üniversiteler değil, Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı yüksekokullar, dahası ortaöğrenim kurumları olmuştur. Eğer bakanlık denetimi terörü azaltıcı bir önlem olsaydı, bu olgunun tam aksinin gerçekleşmesi gerekirdi.

Önceleri din, daha sonraları ise devlet denetiminin yükseköğretim kurumlarından uzaklaşması; modernleşmeye ve uygarlaşmaya paralel olarak yaşanmış bir süreçtir. Özerk üniversiteler, özgürlükçü demokrasinin vazgeçilmez koşulu ve onur kaynağıdır. Zaten özerk üniversite, devlet içinde devlet olan, sorumsuz bir kurum olarak da yaşayamaz. Toplumuna karşı sorumludur ve de çağına karşı sorumludur. Aksi taktirde tasfiye olur, gider.

Hiçbir araştırmacı, araştırdığı ne olursa olsun, terörden yana olamaz. Bu tür bir sav, 'araştırmacı' tipinin doğasına aykırıdır. Ayrıca hiçbir terör ortamında araştırma da yapılamaz...»

Yükseköğretim Kanun tasarısına karşı çok yoğun bir eleştiri kampanyası başlamıştı. İlginç olan husus şu idi ki, Türkiye'nin o günkü siyasal yelpazesi içinde hiç kimse tasarıdan yana çıkmıyordu.

Örneğin Sn. Nazlı Ilıcak tasarımı, «ilmi, siyasetin eline veren bir sistem» olarak değerlendirirken, Sn. Oktay Ekşi fıkrasının başlığını «Özerkliğe Veda» olarak atıyordu.

Aynı günlerde S.B.F. Dekanı Sn. Prof. Dr. Cevat Geray kendisine tasarı ile ilgili olarak yöneltilen soruları şöyle yanıtlıyordu:

Soru : Üniversite özerkliği üniversitelerin karşılaştıkları sorunların nedeni olarak gösterilerek uzun yıllardır tartışma konusu yapılmakta. Siz ne dersiniz?

Yanıt : Özerklik bilimsel çalışma ve yükseköğretimin ilk ve vazgeçilmez koşuludur. Üniversitelerimizin karşılaştıkları sorunlar temelde üniversitelerin özerk olmasından doğmamaktadır. Tersine özerklik sayesinde üniversiteler olumlu özelliklerini sürdürebilmektedirler. Bunun kanıtı özerklikten yoksun yükseköğretim kurumlarının içinde bulundukları yıkıntıdır. Bilimsel özerklik, yönetsel ve akçalı özerklik içiçedir...

... Yeni yasa, üniversitelerin bilimsel ve yönetsel özerkliklerini tamamen ortadan kaldırmaktadır. Her yükseköğretim kurumunun demokratik yönetimi içinde bağımsız olarak gelişmesi engellenmekte, asistanlık ve doçentlik gibi zorunlu ve temel bilimsel aşamaların çağdaş gelişmelere koşul olarak yapılması imkansız kılınmakta, öğretim üyesi yetiştiren kaynakların kurutulması tehlikesini getirmektedir. Ayrıca yasa tasarısı ilk ve ortaöğretim sistemindeki bozukluklardan kaynaklanıp üniversiteye yansıyan tüm millî eğitim sorunlarını tek

bir yasa ile, çözümlemek gibi yanlış bir anlayışla hazırlanmıştır.

Soru : *Tasarıya göre üniversite yöneticilerinin öğretim üyelerince değil, siyasi iktidarlarca seçilmesini nasıl değerlendiriyorsunuz?*

Yanıt : *Gençleri yetiştirme bilim yaratma görevlerini üstlenmiş öğretim üyelerinin kendilerini yönetme gücünde olmadıklarını var saymak düşünölemeyeceğine göre, doğal olanı yöneticilerini üniversitenin kendisinin seçmesidir. Siyasi iktidarların bu seçimde nihai söz sahibi olması sakıncalıdır. Bu yöntem benimsendiği takdirde üniversitelerin yönetiminde büyük huzursuzluklara yolaçmasından endişe duymaktayım...* (Yankı, Sayı 553)

Sn. Doç. Türker Alkan da bu konuda şu görüşü ileri sürüyordu: *«Biz bilimadamlarımızı birer yükseköğretim öğretmeni olarak görür ve öyle davranırsak, ‘çağdaş uygarlık düzeyine’ varma uğraşımızı gerçekleştirmek şansımızı iyiden iyiye yitiririz. Kısa dönemde kazanç gibi görünen girişimlerin uzun dönemde ağır maliyetleri olabilir. Düzeltilmesi zor olan yıkıntılar da sanırım bunlardır.»*

4 Kasım 1981 tarihinde kabul edilen ve Resmi Gazete’nin 6 Kasım 1981 tarihli 17506. sayısında yayınlanarak yürürlüğe giren 2547 Sayılı Yükseköğretim Kanunu 66 madde ve 28 geçici maddeden oluşurken 2653, 2708 ve 2880 sayılı yasalarla 15 ek madde ve iki madde ilave edilmiştir. Metin olarak 91 sayfa tutan (Y.Ö.K. Yay., Ankara 1983) bir yasanın hükümlerini böylesi dar bir kapsam içinde genişliğine ele almak elbette mümkün değil. Bu nedenle biz bazı temel hususlara değinmek ve bunların ardındaki beklentileri vurgulamak istiyoruz.

2547 Sayılı Yükseköğretim Kanunu'nun getirdiği kimi yeni kurumlar ve ilkeler şunlardır :

1) *Yükseköğretim Kurulu* : Bu kurul 25 kişiden oluşmaktadır. Bu 25 kişiden sekizi doğrudan Cumhurbaşkanı tarafından ve tercihan rektörlük yapmış kişiler arasından, altısı Bakanlar Kurulu tarafından, biri Genelkurmay Başkanlığınca, ikisi Milli Eğitim Bakanınca ve sekizi Üniversitelerarası Kurulca seçilmektedir. Burada görülen husus, üniversitelerin Y.Ö.K.'ün 25 üyesinden sadece 8'ini seçebilecekleridir. Kurul başkanı, kurul üyeleri arasından dört yıl için Cumhurbaşkanı tarafından seçilecektir. Millî Eğitim Bakanı gerekli görürse kurula katılabilir ve başkanlık edebilir.

Türk yükseköğrenim yaşamının genel ve özel; akla gelebilen, ya da gelmeyen tüm konuları Y.Ö.K.'ün görev ve sorumluluk kapsamı içine girmektedir. Böylesine geniş bir yetki ve sorumluluk, ister istemez verimliliği ve etkinliği azaltacaktır. Y.Ö.K. örneğin *Türk yüksek öğreniminin hedefleri* konusunda da nihai karar sahibidir, X Üniversitesinin bir fakültesinin bir bölümünün, bir anabilim dalındaki araştırma görevlisi kadrosunun kullanılıp kullanılmaması konusunda da... Ayrıca yetkileri böylesine geniş tutulan Y.Ö.K.'ün kime karşı sorumlu olduğu da anlaşılamamaktadır; acaba Y.Ö.K. üyelerinin atanmasında birinci derecede işlevi olan Cumhurbaşkanı'na karşı mı, yoksa *gereğinde Milli Eğitim Bakanı'nın toplantılara katılıp başkanlık ettiği* gözönünde bulundurularak Bakanlar Kurulu ve buna bağlı olarak parlamento ya mı?

22 Haziran 1984'de Halkçı Parti Genel Sekreteri Sn. Aydın Gürkan; *«Sayın rektörler, Sayın Y.Ö.K. üyeleri ve Sayın Doçramacı T.B.M.M.'nin*

yetkileri konusunda anlaşılan en sade yurttaşlık bilgisine sahip değiller. Aksi takdirde kendi iradelerini, Yüce Meclisin iradesinden yüksek saymak gibi bir yanlışın içine düşmemeleri gerekirdi. Üniversite sorumluları bugünkü üniversite 'nizamını' değiştirmeyi istemenin, bilgi eksikliği söz konusu değilse, kötü niyetli ve kasıtlı bir tutum olduğu ve amacın ancak üniversiteyi yeniden kavgaya ortamına sürüklemek ve acı olayları canlandırmak olabileceğini söylemişler. Bu, akıl almaz bir sorumsuzlukla yapılmış çok ağır bir suçlamadır. T.B.M.M. gerekli gördüğü her yasayı değiştirebilir. Y.Ö.K. yasası da bunun istisnası değildir. T.B.M.M. üyelerine ve oradaki siyasal partilere karşı Üniversitelerarası Kurul'un böylesine ağır bir suçlamada bulunabilmiş olması bile, başlıbaşına üniversite düzenimizin tashihe muhtaç olduğunu kanıtlamaktadır...» demesine karşın, sanıyoruz Sn. Prof. Dr. Doğramacı yetkisi konusunda fazla abartılı davranmamaktadır. Zira örneğin 1984 öncesi hükümetinin başı Sn. Bülent Ulusu kendisine yükseköğretimle ilgili olarak yönetilen soruları «*Bu yükseköğretim kurumunun yetkisine girmektedir*» diyerek, yanıtsız bırakmıştır. (Bkz. 20 Ocak 1983 tarihli basın toplantısında sorulan sorulara verilen yanıtlar.)

Gerçekten böylesine geniş yetkileri bulunan Y.Ö.K.'ün kime karşı sorumlu olduğunu bugüne dek anlayabilmemiz mümkün olmamıştır. Hele Y.Ö.K.'ün akçalı işlemlerinde 2490 sayılı Artırma ve Eksiltme ve İhale Kanunu hükümlerinin ve 1050 sayılı Muhasebe-i Umumiye Kanununun 135. Maddesinin uygulanmadığı düşünülürse (Y.Ö.K. Md. 56), böylesine geniş bir yetkinin gerekçesini anlayabilmek gerçekten çok zor olmaktadır.

2) Rektör, dekan, bölüm başkanı, anabilim dalı başkanı gibi görevler atama ile saptanmaktadır. Biraz aşağıda Yükseköğretim Yasası'nın olumsuz yönlerini maddeler olarak sıralarken gene döneceğimiz bu konuda şimdiden şunu söylemek isteriz ki, toplumun en seçkin zümresi olması gereken üniversite öğretim üyelerine *siz yöneticilerinizi kendiniz seçemezsiniz* demek, yapılabilecek *bühtanların* en ağıridir. Ayrıca gene bir sonraki bölümde değineceğimiz üzere, yapılan atamaların *isabeti* çok tartışma götürür.

3) Fakülte Kurulu küçültülmüş ve çoğunluğu atama ile gelen bölüm başkanlarından oluşan yetkisiz bir kurum niteliğine dönüştürülmüştür.

4) Yasa'da fakültelerin tüzel kişiliğinden söz edilmemektedir. (Akyüz, s. 233) Bunun sonucu olarak fakültelerin tüzel kişiliklerinin kaldırıldığı anlaşılmaktadır. Gerek idari bakımdan ve gerekse mali konularda fakültelerin tüzel kişiliklerinin kaldırılmış olmasının getireceği sakıncaları anlatmayı gereksiz buluyoruz. Ancak tüzel kişilikleri kaldırılmış olan fakültelerin bağlı oldukları üniversite rektörlüklerinin mali konulardaki sorumlulukları, gelecekte bu konularla ilgilenmiş olanları gerçekten ciddi problemlerle karşıkarşıya bırakacaktır.

5) Üniversite öğretim üyelerinin haftalık ders yükü en az altı saatten, en az on saate çıkartılmıştır. Bu arada seminer vb. gibi akademik içerikli çalışmalar da ders yükü içinde sayılmasına karşın, *bir hoca haftada en az on saat ders vermelidir* anlayışı, çok tartışma götürür bir anlayıştır. Bu satırların yazarı tüm hocalık yaşamında haftada yirmi saatin altında ders vermemiş olmasına karşın, getirilen böylesi bir hükmün sakıncalarına değinmekten kendini alamamaktadır. Örneğin Sn. Prof.

Ömer Lütfi Barkan, öğrencisi olduğum dönemlerde haftada dört saat ders verirdi ve bu dört saat içinde bizlere, bütün bir Osmanlı düzeninin anahtarlarını verirdi. Acaba Sn. Barkan'a, *siz haftada on saat ders vermek zorundasınız* densesydi ne yapardı? Bilemiyorum...

6) Asistanlık kurumu kaldırılmış ve yerine her yıl sözleşmesi yenilenmek durumunda bulunan *araştırma görevliliği kurumu* getirilmiştir. Asistanlık akademik yaşamın kaynağı idi. Bu bakımdan bu kurumun kaldırılması akademik yaşamın kaynağının kurutulması anlamına gelmektedir. Hele iyi yetişmiş, not ortalaması yüksek, bir ya da birkaç yabancı dil bilen mezunların kafalarının üzerinde Demokles'in Kılıcı gibi duran *sözleşme yenileme* tehdidi altında, akademik yaşama ilgi duyacaklarını beklemek, herhalde aşırı bir iyimserlik olsa gerektir.

7) Akademik yaşamın kimi zorunlu çalışmaları ortadan kaldırılmıştır. Doktora tezi ve doçentlik tezi gibi, jüri önünde savunulması geleneği olmuş konularda, bu zorunluluk kaldırılmıştır. Bunun sonucu olarak, bu konular çok öznel kararlara bağlanmışır.

8) Yükseköğretim öğrenciler açısından harca bağlanmış yani bir anlamda *paralı yüksek öğretim ilkesi* kabul edilmiştir.

Yükseköğretim Kanunu'nun uygulamalarının getirdiği sonuçları bir sonraki bölümde ele almayı düşünüyoruz. Fakat şimdiden şunu söyleyelim ki; üniversitelerin ve öğretim üyelerinin tüm karşı çıkışlarının bir etkisi olmaksızın 6 Kasım 1981 tarihinde 2547 sayılı yasa yürürlüğe girdi. Yasanın geçici 1. Maddesine göre, yasanın yürürlüğe girdiği tarihteki rektörlerin görevleri 31 Temmuz 1982,

diğer seçilmiş kurulların görevleri 31 Ağustos 1982 tarihine dek sürüyordu. Gene tüm karşı çıkmalara rağmen Yükseköğretim Kurumu oluşturuldu ve başkanlığına Sn. Prof. Dr. İhsan Doğramacı atandı.

Sn. Prof. Dr. İhsan Doğramacı daha Y.Ö.K. başkanlığına seçilmeden önce TV'de yayınlanan ve kimi üniversite rektörlerinin de katıldığı bir açık oturumdaki tavır ve tutumuyla Yükseköğretim Kanunu konusundaki payını ortaya koymuştu.

Fakat bu yasaya karşı üniversitelerin tümüyle sessiz kaldıklarını, ya da *gidişata ayak uydurmak zorunda kalan* yöneticilerine ayak uydurduklarını sanmamak gerekir. Aralık başlarında yayınlanan ve yüzlerce öğretim üyesinin imzasını taşıyan bir bildiri ile yasa ve TV'deki açık oturumda dile getirilen '*övgüler*' eleştirildi. Ankara Üniversitesi Senatosu ise TV'de dile gelen *kişisel görüşlere* katılmadığını açıklıyordu.

Yankı dergisi 558. sayısının 28-29. sayfalarında o günlerdeki atmosferi şöyle anlatıyordu: «*Bunca eleştiri arasında 8 üniversite rektörünün 2 gün süreyle televizyonda inatla yasaı savunmaları, amacına varmak bir yana, ters tepki yapıyor ve pekçok yazar ve öğretim üyesinin eleştiriye başlamalarına zemin yaratıyordu. Konuşan rektörlerin herbiri yasa çıkmadan yapılan toplantıda alabildiğine özerkliği savunup, rektör ve dekanların eskisi gibi seçimle göreve gelmeleri konusundaki isteklerini 'oybirliği ile' açıklamışlardı. Şimdi ise bu görüşlerinin tam tersine alkış tutmalarını, Hürriyet'te Oktay Eksi 'hazın' olarak nitelerken, Tercüman'da Nazlı Ilıcak 'İktidar baskısı, daha doğrusu bazı makamlara yeniden atanma hevesi' diye tanımlıyordu... .. Milliyet'te Mümtaz Soysal şim-*

diye kadar ilk kez aklıbaşında insanların 'biz birbirimizi yönetemiyoruz. Başkaları yönetirse memnun oluruz' dediklerine dikkat çekti...»

Fakat Y.Ö.K.'ün sakıncaları ve getirebileceği yıkıntılar salt yöneticilerin *atanmasıyla* sınırlı kalmıyordu. 2547 sayılı yasanın mantığının getirebileceği sakıncaları şematik olarak bir kez de biz sergilemek istiyoruz. Kaldı ki bir sonraki bölümde ele alacağımız *uygulama örnekleri* bu endişelerimizin haklı olduğunu gösterecektir.

Y.Ö.K. mantığının sakıncalarını şöyle özetlememiz mümkündür;

1) Y.Ö.K. herşeyden önce üniversite öğretim üye ve yardımcılarının önemli bir bölümünün *görev heyecanını* törpülemiştir. Konuyla ilgili olarak 15 Şubat 1982'de yazdığım *Devlete Sahip Çıkmak ve Y.Ö.K.* başlıklı yazımı şu satırlarla noktalamıştım:

«...Herkes yurdunu kendince sever ve yüceltilmesine çabalar. Kimse yurdunu başkasından çok sevdiğini isbat edemez... Yükseköğretim Yasası, bunun öncesi ve sonrasındaki gelişmeler; yani sürekli horlanma, suçlanma, akademik meslek üyelerindeki devlete sahip çıkma ve devletin bir parçası olma duygularını derin bir biçimde yaralamıştır. Bu yaralanmışlığın getirebileceği sakıncalar, yeni yasal çerçevenin görünen sakıncalarının çok üzerindedir...» (Milliyet)

2) Akademik yaşamı 'göçebe' haline getirmesi: Bir genç bir mesleği seçerken değişik etkenleri gözönünde bulundurur. Bunlar arasında gelir, iş güvencesi, çevre vb. gibi unsurları sayabiliriz. Ve Türkiye'de Y.Ö.K. öncesinde bir genç, örneğin İstanbul'daki ya da Ankara'daki ya da Adana'daki ya da Erzurum'daki bir üniversiteye asistan olarak girerken; yaşamını o kentte yürüteceğini hesaplar

ve buna göre planlardı. Oysaki Y.Ö.K. akademik yaşamın her aşamasında bir göç zorunluluğu koyarak, bu anlayışı alt-üst etmektedir.

Bunun gerisinde yatan *az gelişmiş bölgelerdeki üniversiteler hoca bulamıyor* gerçeği böyle çözümlenemez. Zira akademik yaşamın her aşamasında *geri kalmış bölgelerde rotasyonla bir süre ders vermek* ayrı bir şeydir; doçent, profesör olabilmek için *evi-barkı dağıtarak göçmek* apayrı bir şeydir. Şimdilik katı bir biçimde uygulanmayan bu ilkeye göre örneğin İstanbul'da doçentliğini kazanan bir akademisyen, eğer kadroya geçmek istiyorsa az gelişmiş bir üniversiteye geçecektir. Aynı şey profesörlük için de söz konusudur. Peki bu durumda örneğin İstanbul'daki üniversitelerde bundan on yıl sonra kimler hocalık edecektir? Y.Ö.K. mantığı içinde bunun yanıtı *ünvanlarını geliştirmiş üniversitelerin dışında kazananlar* olmak zorundadır.

Kimi mesleklerde yurdun değişik yörelerinde görev yapmak etkinlik ve verimliliği azaltmaz. Örneğin bir subay ister Kırklareli, ister Mardin'de görev yapsın aynı etkinliği gösterebilir. Zira aynı kurumdan gelmiştir, aynı tümen yapısı içinde, birbirinden uzak olmayan çevre koşulları içinde olacaktır. Oysaki bir akademisyen kitaplık, laboratuvar vb. gibi gereksinmelerin esiridir. Bunlar sağlanamadan salt göstermelik bir biçimde kadro arttırmak, uzun dönemde az gelişmiş üniversitelere hiçbir yarar sağlayamayacağı gibi, bugün öğünmemiz gereken kimi üniversiteleri de zayıf düşürecektir.

YÖK'ün üniversite sayısını arttırdığı görüşü de pek gerçeği yansıtmamaktadır. Yapılan, büyük kentlerdeki kimi yüksekokulların, ilginç bir yapı

içinde üniversiteleştirilerek birleştirilmesi olmuştur. Türkiye'de üniversite sayısı 1750 sayılı yasanın hemen ardından fırlamış ve iki yıl içinde dokuz üniversite açılmıştır. Ancak bu üniversiteler *nesnel gereksinimlerden çok, siyasal nedenlerle* açıldığı için, açıldıkları iyi mi olmuştur, kötü mü çok tartışma götürür. Örneğin İstanbul Üniversitesi Rektörü Sn. Prof. Dr. Cem-i Demiroğlu 2 Kasım 1981'de Üniversite'nin 1981-1982 Öğretim Yılı'nı açarken bu konuda şunları söylüyordu: «*Partiler, özellikle yükseköğretim müesseselerinin memleket sathında yayılmasını ister. Ancak buralardaki gelişme imkânlarını gözönüne almazlar. Oysa ki, yükseköğretim müesseselerinin gelişebilmesi için lokal etkenler çok mühimdir. Çeşitli yerlere dağıtılan yükseköğrenim kurumlarının gelişemedikleri açık ve seçik olarak görülmektedir... Nüfusu 200.000'i bile bulmayan vilayetlerde Tıp Fakültesi gibi çalışma materyali insan olan kurumları açmak kadar hatalı bir karar olamaz...*»

3) *Yöneticilerin seçimle değil, atanma ile görevlerine gelmeleri:* Bunun gerekçesi olarak öğretim üyeleri arasında eskiden varolan hiziyeleşmeler gösterilmektedir. Gerçekten üniversitelerde kimi zaman hiziyeleşmeler olmuştur ve kimi kurumlar yöneticilerini seçerken kimi zaman zorlanmışlardır. Fakat şimdi yönetici olarak atananların *hiziyeleşme üstü* olduğu nereden bellidir? Yarın atanacak yöneticilerin *hiziyeleşme üstü* olacağını kim garanti edecektir? Ayrıca demokratik bir toplumsal yapı içinde hiziyeleşmenin engellenmesi mümkün müdür?

Ülke geleceğinin tek güvencesi olan gençleri eğitmekle görevli bir kitleye *siz kendi kendinizi yönetmekten acizsiniz demek*, ne derece inandırıcı olabilir? Kaldı ki üniversitelerimizde bugün de hi-

zipler vardır. Önsözümde vurguladığım gibi ben genellikle seçilmiş yöneticilerin yeniden atandığı bir üniversitede ders verdiğim için çok fazla üzüntü çekmedim. Fakat seçilmemiş yöneticiler atanırken ne gibi kıstaslar uygulanmıştı acaba? Gerçekten bilemiyoruz. Fakat pekçok üniversitemizde şimdi yepyeni bir hizbin türediğini görüyoruz: *Evet Efendim Hizbi*. Önceleri demokratik yönetim ilkesini dilinden düşürmeyenler bile, yöneticilerle şöyle ya da böyle bir yakınlık peydahladıktan sonra eski düşüncelerini rafa kaldırabiliyorlar. Bu gidişat üniversitelerimizin geleceği açısından son derece tehlikelidir.

4) *Yükseköğretim Kurulu'nun ayrıntılı konularda kontrolü yitirmesi*: Yukarıda değindiğimiz gibi sorumluluğunun kime karşı olduğu belli olmayan Y.Ö.K, üniversitelerle ilgili tüm ayrıntıları da düzenlemek çabasındadır. Sanıyorum bunun ardında *kontrolü elde bulundurma endişesi* yatmaktadır, ancak sistem etkin işlememektedir, işlemesi mümkün değildir.

Örneğin ders programları, zorunlu ve seçimlik olarak Y.Ö.K. tarafından saptanırken, hatalar yapılmadığını söylemek mümkün değildir. Zira büyük çoğunluğu üniversitelerin dışındaki makamlarca seçilen ve bir kısmı üniversite ile ilgisi olmayan Sayın Y.Ö.K. üyelerinin her konuyu ayrıntılı bir biçimde bilmelerinin olanağı yoktur. Kaldı ki Sn. Y.Ö.K. üyeleri, *isme kadro istemekten tutun kente fakülte istemeye* kadar, yoğun taleplerle karşı karşıyadırlar.

Gene merkezde hazırlanan ve Türkiye'deki üniversiteler arasında *türdeşlik* yaratma çabasındaki kadro kanunu da aynı mantığın sakıncalarını taşımaktadır. Türkiye'nin en gelişmiş Tıp Fakültesi

ile küçük bir kentte yeni kurulan Tıp Fakültesi'ne yaklaşık sayıda kadro vermek gelişmemiş fakülteyi geliştirmez, gelişmiş fakülteyi çökertir. Başka alanlarda türdeş kuruluşlar vardır. Örneğin bir piyade tümeni ister İstanbul'da olsun, ister Van'da, kuruluşu aynıdır. Fakat Van'a İstanbul ya da Ankara Orduevi büyüklüğünde Orduevi yapılmaz. Burada bölgesel farklılıklar ve bölgesel etkiler gözönüne alınmak zorundadır.

5) *Öğrenci Sorunları:* Aslında 2547 sayılı yasa çerçevesinde öğrencilerle hocaların sorunlarını birbirinden soyutlayarak ele almak fazla doğru olmaz, zira sonuç olarak özellikle öğrencilerin her sorunu, eninde sonunda hocaların sorunu olmaktadır.

Herşeyden önce üzülerek vurgulamak isteriz ki, Y.Ö.K. mantığına göre üniversiteler, araştırmadan çok eğitim kurumlarıdır ve bu anlayışı çeşitli yerlerde gözlemllemek mümkündür. Örneğin hocaların ders yükünün haftada en az on saate çıkartılması, her yarıyıl da yapılması zorunlu olan iki vizeyle (eğer telafi vizesi de yapılırsa üç vize oluyor) ve yarıyıl sonu sınavı ve bütünlemesi ile yüzlerce, binlerce sınav kâğıdı okuma zorunluluğu öğretim üyelerinde araştırma gücünü önemli ölçüde törpülemektedir.

İnanılması çok güçtür ama, Türkiye Üniversitelerinde *sınıf geçme mi ders geçme mi* vardır, hâlâ kesin olarak belli değildir. Sözde koordinasyon sağlanmışır ama; değil tüm Türkiye'de aynı sistemin uygulanması, aynı üniversite içindeki farklı fakültelerde bile farklı uygulamalar vardır.

Türkiye'de aynı konularda ders veren ya da aynı ismi taşıyan tüm fakültelere program açısından bir türdeşlik verilerek *fakülteler arasında ya-*

tay geçiş olanağı sağlandığı açıklanmıştır. Nedir bu yatay geçiş? Çok farklı puanlarla ğrenci alan okullar arasında hangi nesnel gerekçelerle aktarma yapılabilir? Acaba yatay geçişin sağlandığının aıklanđıđı gibi, sınıf geçmiş olma dışında aranan nesnel gerekçeler de açıklanabilir mi?

Öğrenciler vizelerden bunalmış durumdadır. Öğrencilere araştırmaya yönelik birkaç kitap karıştırma zorunluluğu doğuracak dev vermek olanaksız durumdadır. Kendi bildiğim ve toplumsal bilimlerin okutulduğu kurumlarda öğrenciler, aynen lise ğrencisi gibi kitabını okuyup sınavını vermeye çalışmaktadır. Durum belki eskiden de çok parlak değildi, fakat bu kadar kötü değildi.

Y..K. son iki yıllık uygulamanın ğrenci başarısını arttırdığını açıklamıştır ki, hiç kuşkusuz doğrudur. Fakat bu başarının artmasının temel nedeni niversitelerimizdeki terörün ve anarşinin sona ermesidir. 2547 sayılı yasa çıkmasa da niversitelerimizdeki başarı oranı artacaktı. Kaldı ki örneğin memleketimizde ortaöğretimde başarı üniversitelerden de yüksektir fakat kimse ortaöğretim sistemimizin yeterli bir sistem olduğunu ileri süremez. Öğrenci başarısı ayrı bir şeydir, üniversitelerin toplum içindeki işlevlerini başarıyla yürütmeleri ayrı bir şey. Bu ikisi birbirine karıştırılmamalıdır. Ayrıca yeni sınav sistemi, hocaları da biraz *yumuşak* olmaya itmektedir.

2547 sayılı yasa bir anlamda öğrenimin paralı olması ilkesini getirmektedir. *Paralı ğretim* Türkiye gerçeklerine ters bir tutumdur. Aslında gelir düzeyi yüksek ailelerin çocuklarının Türkiye'nin en masraflı üniversitelerinde bedava okumaları biraz mantıksızdır. Fakat düşük gelir düzeyi olan öğrencilerin durumu ne olacaktır? Model ola-

rak alındığı anlaşılan kimi Batılı ülkelerde öğrencilerin yaz aylarında çalışarak okul giderlerini sağladıkları bilinmektedir. Fakat acaba böyle bir şey Türkiye’de mümkün müdür? Etkin bir burs sistemi oluşturulabileceğinden söz edilmektedir. Acaba böyle bir sistemin oluşturulması ne kadar sürer? Bu sistem nasıl denetlenir? Tüm bu soruları yanıtlamak son derece zordur.

Öğrencilerin yüksek lisans ve doktora yapma konusundaki hevesleri önemli ölçüde azalmıştır. Elimizde bu konuda bir rakam bulunmamakla birlikte, yakında bu gerçeğin açığa çıkacağına inanmaktayız. Y.Ö.K. biraz önce sözünü ettiğimiz 1981 *Yükseköğretim Reformu ve İki Yıllık Uygulama Sonuçları* başlıklı broşüründe Türkiye’de 1981 yılında master ve doktora öğrenimi yapanların lisans düzeyinde öğrenim görenlere oranının % 2,3 olduğunu ve bunun çok düşük bir rakam olduğunu haklı olarak vurgulamaktadır. Ancak acaba bu rakam 1984’de kaç’a düşmüştür? Söz konusu broşürde bu konuda bir oran bulunmaması ilginçtir.

Gene aynı broşürde *bilimsel yayın yapan araştırmacıların ülkelere göre dağılımı* ele alınarak Türkiye’nin 1979’da 45. sırada bulunduğu vurgulanmakta ve bu durum gene çok haklı olarak eleştirilmektedir. Acaba Türkiye 1984’de kaçınıcı sıraya yükselmiştir? Sn. Prof. Dr. Altan Onat, *Ülkemizde Üst Düzeyde Bilim ve Tıp Araştırmalarının Niceliğine Genel Bir Bakış: Dağılımı ve Dünyadaki Payı* (İstanbul, 1982) başlıklı makalesinde 1980 itibariyle Türkiye’yi 41. sırada göstermektedir. Bu konuda yapılan ve Y.Ö.K. sonrası durumu değerlendiren bir çalışma olduğunu ve yerimizin maalesef biraz gerilediğini öğrenmemize karşın, bu satır-

ları kaleme alana dek bu çalışmayı elde etmemiz mümkün olamadı.

Gene söz konusu Y.Ö.K. broşüründe; *Bazı ülkelerdeki gayrisafi millî hasıla ve yükseköğretim çağındaki yaş grubunun okullaşma oranının karşılaştırılması* başlığı altında milli geliri Türkiye'nin çok altındaki kimi ülkelerde (örneğin Suriye, Peru, Ekvator, Küba, Filipinler, Hindistan) yükseköğretim çağındaki yaş grubunun okullaşma oranının Türkiye'den daha yüksek olduğu sergilenmektedir. Gerçekten Türkiye'deki % 6.3'lük oran çok düşüktür. Fakat bunun kusuru acaba Y.Ö.K. öncesi üniversitelerde mi idi? Y.Ö.K. sonrasında bu oranı yükseltmek mümkün olacak mıdır?

2547 sayılı yasanın mantığında yanlışlıklar vardır. Zaten bir sonraki bölümde değineceğimiz kimi uygulamalar ve değişiklikler de bunun bir anlamda itirafı olmuştur. Fakat zaman geçmektedir ve aleyhimize geçmektedir. Yarın çok geç kalınmış olunabilir.

4) UYGULAMADAN ÖRNEKLER :

Yasa yürürlüğe girdikten sonra Y.Ö.K.'ün kurulmasını izleyen bir yıl bekleyiş içinde ve oldukça sessiz geçti. Bu arada Türkiye'nin gündeminde Anayasa tartışmaları vardı ve başta Komisyon Başkanı Sn. Prof. Dr. Orhan Aldıkaçtı olmak üzere Danışma Meclisi Anayasa Komisyonu üyelerinin çoğunluğunun Y.Ö.K.'e karşı olduğu biliniyordu.

Bu arada daha Anayasa tartışmaları sürerken

Y.Ö.K. tarafından 27 Üniversitenin rektörleri atandı ve açıklandı. Sn. rektörler konusunda burada herhangi bir şey söylemek istemiyoruz. Bir kısmını tanımadığımız gibi, yakından tanıdığımız bir kısmı arasında gerçekten bu görevi başarıyla yürütenleri de oldu. Ancak şu kadarını belirtmemiz gerekir ki, Y.Ö.K.'le ilgili yoğun tartışmaları gözönüne alacak olan Sn. İhsan Doğramacı'nın *ilimli rektörler* seçmesi beklenirken; bu listede bazı sivri isimlerin bulunması doğrusu şaşırtıcı oldu. Ve zaten bunun ardından dekan atamalarında da aynı sivri tutumun sürdüğü izlendi.

Yankı (s. 599) bu konuda şöyle bir değerlendirme yapıyordu: «... *Rektörler arasında maalesef bazı çok sivri isimler vardır. 12 Eylül öncesinde terörün bir kanadının uzantısı olduğu yolunda ciddi belirtiler bulunan ve üst düzey yetkilileri halen tutuklu olan kapatılmış bir siyasal partinin 'angaje' bazı yandaşları rektör koltuklarına oturabilmişlerdir. Üniversitenin kendi içinde yaptığı seçimlerle hiçbir zaman elde edemeyecekleri yetkileri ele geçirmişlerdir. Şimdi aynı olumsuzlukların bazı dekan atamalarında da sürdüğünü görmüş olmaktan dolayı ciddi kaygılar duyuyoruz. 12 Eylül döneminin bugüne ve ileriye yönelik başarısı için temel oluşturulan 'yansızlık' ilkesinin Y.Ö.K. çerçevesinde ikinci kez zedelendiğini öne sürenlerin gösterdikleri bazı kanıtlar çok somuttur. Demokrasi ve laikliğe karşı sağ terörü özendiren belirli bir ideolojinin sözcülüğünü yapan yayın organlarının bazı yazarlarının, üniversitelerde önemli görevlere getirilmesini anlamak zordur. Hele böyle bir şeyin 12 Eylül yönetimi dönemine rastlaması büyük bir talihsizliktir. Üniversitelerin kendi yönetimlerini demokratik seçimlerle belirledikleri dönemde bu tür sivri ve açık-*

landıkları anda bir kesimi karşısına alan isimlerin rektör ve dekan gibi görevlere gelebildiklerini pek hatırlamıyoruz...»

Bu arada üniversitelerden kimi öğretim üyeleri arasında istifalar da yoğunlaşmaya başlamıştı. Gene aynı günlerde ilginç bir gelişme oldu ki, Y.Ö.K.'ün mantığını sergilemesi bakımından değinmekten kendimi alamıyorum.

Daha önce vurguladığım gibi, Danışma Meclisi Y.Ö.K.'ü Anayasal bir kurum olarak görmemiş ve üniversite özerkliği konusunda duyarlı davranmıştı. Türkiye'deki 27 Üniversite Rektörü yayınladıkları bir bildiri ile, Y.Ö.K.'ün Anayasa kapsamına alınmasını istediler. Ve kimi yöneticiler, *Ba-
kın, sayın rektörlerimiz de böyle istiyor...* diyerek bu bildiriyi bir savunma gerekçesi olarak kullanmak istediler. Sanki kamuoyu, Sn. rektörlerin kimin tarafından ve nasıl seçildiğini üç-beş günde unutacakmış gibi bu tür görüşlerin ileri sürülebilmesi en azından şaşırtıcı oldu. Fakat sonunda amaçlarına ulaştıklarını da belirtmek gerekir.

Aynı günlerde Sn. Bedii Faik, Tercüman gazetesinde şu satırları yazıyordu: *«... Nerede bilim adamları korkak, çıkarıcı, dalkavuk kesilmişlerdir de orası iflah olmuştur ki!.. Veya nerede bilim adamına değer vermiş gibi görünmeye dahi üşenilmiş ve ilmi, gururun gözleri ve kibirin gözlükleriyle süzüp küçümsemek marifet sanılmıştır da orası yükselmiştir ki?..»*

Aynı günlerde büyük kentlerdeki üniversitelerde çok sayıda doçent, doktoralı ve dokorasız araştırma görevlisinin işlerine son veriliyordu. Bunlardan biri olan Sn. Dr. Haluk Gerger bu konuda kendisine yöneltilen bir soruyu şöyle yanıtlıyordu: *«... Karışık duygular içindeyim. Hem üzüldüm,*

hem de bir anlamda onur duydum. Bilim özgürlüğünün ortadan kaldırıldığı bir ortamda, demek ki beni atanlar benim böyle bir ortama uyum gösteremeyeceğimi düşünmüşler dedim. Uyumsuzluk da bir bilim adamı için onurlu bir davranış biçimi...»

Üniversitelerdeki ilişkiler de hiç alışılmadık bir biçime dönüşmeye başlamış, akademik yaşama ve bunun geleneklerine hiç uymayan bir üslup egemen olmuştu. Bu garipliği, eskiden seçilerek geldikleri görevlere bu kez atanarak gelen bazı yöneticilerde bile gözlemek mümkündü. *Emir demiri keser, yahu sen askerlik yapmadın mı, bu tartışılacak değil uygulanacak bir konudur* vb. gibisinden konuşmalar işitilebiliyordu.

Sn. İhsan Doğramacı, Y.Ö.K.'ün kurulmasından bir yıl sonra kendisiyle yapılan bir söyleşide, Türkiye Üniversitelerindeki 12.848 araştırma görevlisi ve yardımcı doçentten sadece 192'sinin göreve alınmadığını ve bunda da sorumluluğun kendi fakültelerinde olduğunu söylüyordu. (Ancak biraz aşağıda değineceğimiz üzere; yeniden işe alınmayanlar emekliler, istifalar vb. biraraya gelince son yıllarda Türkiye Üniversitelerinden ayrılanların sayısı 1500'ü buluyor.)

O günlerde Y.Ö.K.'le ilgili en sert eleştiriyi O.D.T.Ü.'nün kurucusu sayılan eski rektör ve bakanlardan Sn. Prof. Kemal Kurdaş yaptı. (Yankı, s. 608) Y.Ö.K.'ü «*Türk halkına, Türk bilimine ve tüm yükseköğretim olayına yapılmış ağır bir haksızlık*» sayıyor ve şöyle diyordu: «*En kısa zamanda bu kanun değiştirilip gerekli yerleri düzeltilmezse, eğitimimiz, bilimimiz silinemeyecek büyük kayıplara uğrayacaktır.*» Kemal Kurdaş'a göre Y.Ö.K. eskiden bozuk yönleri bulunan durumu düzelteyim

derken aldığı kararlarla «*eğitim ve öğretimi tamamen imkânsız hale*» getirmişti. Y.Ö.K. üniversiteleri iyileştireyim derken öldürmüştü.

Y.Ö.K.'ü en sert biçimiyle eleştiren kimi görüşlere biraz aşağıda gene yer vereceğiz. Fakat şimdiden şu soruyu sormak gerekebilir: Türkiye'nin siyasal yelpazesinin her köşesinden böylesine sert biçimde eleştirilmesine karşın Y.Ö.K.'ün tüm yetkileriyle günümüze dek sürebilmesinin sırrı acaba nerededir?

Bu sırrın kaynağını bilebilmek doğrusu çok zor. Burada Y.Ö.K. Başkanı Sn. Prof. Dr. İhsan Doğramacı'nın *renkli kişiliği ve büyük ikna gücünü* tek etken olarak görmek, sanıyoruz yanıltıcı olur.

Y.Ö.K. uygulamasının az gelişmiş üniversiteler denilen, yeni açılmış üniversitelerde öğretim üyesi açısından bir rahatlama yarattığı olgusu mu acaba Y.Ö.K.'ü yaşıyor? Yoksa bu işin ardında hiç bilmediğimiz, akıllarımıza bile gelmeyen bazı gizler mi var? Örneğin Y.Ö.K. nedeniyle üniversite-deki görevinden ayrıldığını duyduğumuz T.B.M.M. Başkan Yardımcısı Prof. Dr. Ercüment Konukman, seçilmeden önce Y.Ö.K.'le ilgili en sert bir biçimde eleştiride bulunurken, şimdi bu konuda anlayamadığımız bir suskunluk içinde bulunmayı yeğliyor. Dahası Halkçı Parti'den gelen meclis araştırması önerisine karşı çıkabiliyor. Acaba bu konularda bilmediğimiz bir şeyler mi var?

Üniversitelerimizin şimdiki Sn. yöneticilerinin de Y.Ö.K.'ten memnun olduğuna kuşku yok. Fakat acaba aşağıdan gelen huzursuzluklar onları da tedirgin etmiyor mu? Y.Ö.K. Başkanı Sn. Doğramacı sık sık «*Türkiye'de üniversiteler hiçbir zaman şimdiki kadar özerk olmadı*» derken, yöneticiler açısından son derece haklıdır. Gerçekten tarihimizde hiç-

bir zaman bir üniversite rektörü bugünkü kadar geniş yetkili, bir dekan bugünkü kadar rahat, bir bölüm başkanı bu günkü kadar yetkili olmamıştır. Ancak tüm bu yetkiler bir tek kaynaktan, Yükseköğretim Kurumundan gelmektedir ve bu kurumun da kime karşı sorumlu olduğu anlaşılamamaktadır. Hatta bu kurulun Sayın başkanının büyük etkiye gücü düşünülürse ve bu konuda kurul üyelerinden bazılarının basına yansıyan şikâyetleri hatırlanırsa tek yetkilinin Sn. Prof. Dr. İhsan Doğramacı olduğu sonucu çıkmaktadır.

Gazi Üniversitesi'nden istifa eden Sn. Doç. Dr. Hasan Bıyıklı *«Üniversiteden ayrıldığınız için üzgün müsünüz?»* sorusunu şöyle yanıtlıyor: *«... Ben üniversiteden ayrılmadım, daha önce üniversite bizi terk etti. Şunu demek istiyorum: Mensubu bulunduğum üniversite, üniversite olmaktan çıkarılmış bulunduğu göre, ben üniversiteden ayrıldığım düşüncesinde değilim. Asıl üzüntü ve ızdırabı, üniversiteler hızla bu duruma sokulurken ve ben hiçbir şey yapamadan seyirci durumunda kaldığım zaman duydum ve hâlâ da duymaktayım... ..İnanıyorum ki, üniversiteden uzaklaştırılanlar ve ayrılacak zorunda kalanlar özerk ve özgür bir üniversitenin yaratılması için, üniversitede kalanlar kadar çaba göstereceklerdir. Evet ileride özerk üniversite mutlaka doğacak ve kazanılan özerklik bu defa kolay kolay kaybedilmeyecektir diyorum, çünkü bu 'ihvan' edilen bir özerklik olmayacaktır...»*

Sn. Prof. Dr. Cahit Talas'ın konuyla ilgili görüşleri de şöyle: *«... Hocasız üniversiteler, boş geçen ders saatleri, üniversite için hazırlıklı olmayan hocalarla boşluk doldurma çabaları, düşünce alanında bağınaz saplantılar, yanıltıcı büyümeler, aydın işsizliği arttırıcı politikalar... Sakıncalar sayı-*

sızdır. Toplumsal yaşamda pekaz kararın tamamıyla hatalı, ya da doğru olduğu söylenir ama bazı üniversite ve bazı fakültelerin karar ve uygulamaları bu kuralın galiba bir istisnasını oluşturuyor...»

1933'de Hitler rejiminden kaçarak Türkiye'ye gelen ve İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesinde 1933-1943 arası, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde de 1943-1952 arası ders veren T.C. vatandaşı Prof. Ernst Hirsch, F. Almanya'da Haziran 1982'de yayınlanan bir makalesinde «Artık üniversitede bilim özgürlüğünden söz edilemez» demektedir. (Bilim ve Sanat, 39) Prof. Hirsch şöyle yazıyor: «... Piramidin tepesinde yeralan Yükseköğretim Kurulu, yükseköğretim alanında âdeta bir kurmay işlevi görmekte, tek tek üniversiteler, yüksekokullar, fakülteler ve enstitüler, tıpkı birer birim gibi ona bağımlı kılınmaktadır... Milli Eğitim Bakanı devreden çıkarılmakta ve yükseköğretim alanında parlâmentoya karşı sorumluluk ortadan kalkmaktadır... Yasanın temel amacı olan ülkenin yüksekokullarını vesayet altına alma ve öğretim elemanlarının üniversite yaşamında etkide bulunma olanaklarını ortadan kaldırma amacı, ancak bu kadar açıklıkla ortaya konulabilirdi. Bu yasa Türk üniversite ve yüksekokul elemanlarının suratına indirilmiş ağır bir tokattır...»

Elhak yedik tokatı... Ama sorunlar çözümlendi mi, çözümleme yoluna girildi mi, bu konuda umut verici işaretler görüldü mü? Hayır, kesinlikle hayır.

Bakın 29 Ekim 1983 tarihli Hürriyet gazetesinden Sn. Selma Tükel'in yaptığı röportaja: 22 Üniversite de Dert Küpü. Bu üniversitelerimiz öğretim elemanı bina, parasızlık, barınma, beslenme ve ulaşım zorlukları içindeymişler. Hem de yeni değil,

Türkiye'nin en eski ve köklü üniversiteleri bunlar. Nerede kaldı o zaman Y.Ö.K.'ün başarısı? Değer miydi Türkiye'nin nice zorluklarla yetiştirip ortaya çıkardığı 1500'den fazla öğretim üye ve yardımcısını görevden almak, ya da istifa etmeye zorlamak? Değer miydi yıllardır üniversiteleri bir kaosun içine sokmak?

Türkiye üniversitelerinin merkezi bir kurulla, (bu elbette şu andaki kuruluş ve biçimiyle Yükseköğretim Kurulu da olabilirdi) koordinasyonunun sağlanması, planlanması ve hedeflerinin sağlanması için Türk yükseköğreniminin altüst edilmesine hiç gerek yoktu. Ama yapıldı. Şimdi zararın neresinden dönülse kârdır anlayışı içinde bu kurulun yetkilerinin yeniden ve gerçekçi bir biçimde saptanmasında büyük yarar vardır. Bunun için bir Anayasa değişikliği de gerekmez.

Üniversiteye bilimsel ve idari özerkliği geri verilirse yani yöneticiler atanmayla değil, eskiden olduğu gibi seçimle işbaşına gelirlerse; programlar Y.Ö.K. tarafından değil, birimler tarafından belirlenirse ve fakültelere gene eskisi gibi tüzel kişilikleri verilirse merkezi bir Yükseköğretim Kurulu'nun büyük yararları da olabilir. Az gelişmiş üniversitelerdeki hoca açığı gönüllü ve özendirilmiş bir rotasyonla kapatılabilir. Türkiye üniversitelerinde böylesi bir rotasyona karşı çıkabilecek bir öğretim üyesi bulunduğunu sanmıyoruz.

Asistanlık kurumu yeniden oluşturulmalı, doçentlik tezi gibi çalışmalar yeniden zorunlu hale getirilmelidir. Öğrenci sınav yönetmeliklerini her kurum kendi bünyesine göre düzenlemelidir.

Bu kitapçığı Sn. Emre Kongar dostumun *büyük bir isyan içinde söylediği* şu sözlerle noktalamak istiyorum: «Az gelişmiş ülke aydınının yani az

gelişmiş ülkedeki Üniversite mensubunun kaderi bu mudur? Ya terör ve şiddet açısından birtakım katiller sizi öldürecek, veya öyle bir yasa çıkacak ki size güvenmeyecek, sizin kendi kendinizi yönetme hakkınızı elinizden alacak... güvensiz bir iş ortamında bırakacak. Az gelişmiş ülke aydınının kapını diyorum buna. Ya birtakım bireysel katillerle karşı karşıya kalmak, ya da kendisine hiçbir hak ve özgürlük tanımayan bir yönetim çerçevesi içine sıkışmak...» (İst. 1984 s. 64)

KAYNAKÇA

- Adıvar, Adnan. **Tarih Boyunca İlim ve Din**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1944.
- Adıvar, Adnan. **Bilgi Cumhuriyeti Haberleri**, İstanbul, 1945.
- Akarsu, Bedia. **Felsefe Terimleri Sözlüğü**, Ankara, 1975.
- Arsel, İlhan. **Biz Profesörler**, Arsel Yayınları, Ankara, 1979.
- Ergin, Osman. **Maarif Tarihi**, İstanbul.
- İrmak, Sadi. «**Üniversitenin Kurulması ve İlk Yılları**» 50. Yıl Armağanı, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, 1973.
- Karasu. «**Cumhuriyetten Evvel ve Sonra Türkiye'de Tıp Eğitiminde Gelişmeler**» 50. Yıl Armağanı, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, 1973.
- Kongar, Emre. **Üniversite Üzerine**, Hil Yayınları, İstanbul, 1984.

